

MY SECOND 30 YEARS :
**ACADEMIC
LIFE**

30 ปีที่สอง : ชีวิตวิชาการ

วีระศักดิ์ จงสุตวัฒน์วงศ์

เนื้อความจากปาฐกถา 'อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ'
29 ตุลาคม 2553

MY SECOND 30 YEARS :
ACADEMIC
LIFE

30 ปีที่สอง : ชีวิตวิชาการ
วีระศักดิ์ จงสุวิวัฒน์วงศ์

เนื้อความจากปาฐกถา 'อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ'
29 ตุลาคม 2553

ศ.นพ.วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์

หัวหน้าหน่วยระบาดวิทยา

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้ (วพส.)

คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

e-mail: cvirasak@gmail.com

โทร: 0-7445-1165-6

กราบเรียนท่านอาจารย์อรรถสิทธิ์และบูรพาจารย์แห่งรามาริบัติ สวัสดิ์
พี ๆ เพื่อน ๆ และน้อง ๆ และลูกเด็กเล็กแดงชาวรามาริบัติ

ผมรู้สึกได้รับเกียรติอย่างสูงจากอาจารย์ที่เคารพรักและจากผู้บริหาร
สถาบันแห่งนี้ ที่ได้ชวนผมมาเล่าเรื่องชีวิตที่ผ่านมาในช่วงสามสิบปีที่แล้วให้
ท่านอาจารย์ เพื่อน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ ได้ฟัง

การมีปฐกถา อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ บ่งบอกถึงความเคารพรักที่พวก
เราชาวรามาริบัติมีต่อท่านอาจารย์ และการได้รับเชิญเป็นผู้บรรยายครั้งนี้ก็
บ่งบอกถึงความไว้วางใจรักใคร่เอ็นดูที่ท่านมีต่อลูกศิษย์คนนี้

การบรรยายของผมในวันนี้ จะเล่าประสบการณ์ตรงในการทำงาน
วิชาการของตนเอง เพื่อเป็นแนวทางให้นักวิชาการรุ่นน้องได้ศึกษา สำหรับ
กำหนดเส้นทางชีวิต ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของตนเองในอนาคต

ผมจะบรรยายในสามหัวข้อใหญ่ คือ

เรื่องแรก พัฒนาทางวิชาการ จากการหาจุดยืน สร้างผลงาน สร้าง
สถาบัน หรือ institutionalization และ การเป็นสถาบันพี่เลี้ยงหรือ
mentoring institution

เรื่องที่สอง คือ การเป็นครูและพัฒนาระบบการศึกษาในสภาวะ
โลกาภิวัตน์

เรื่องสุดท้าย เป็นงานที่ทำเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนใต้

จุดอ่อนในการทำงานของผม คือ ไม่ค่อยได้จัดบันทึกประสบการณ์ ทำให้การถ่ายทอดต้องใช้วิธีบรรยายเป็นสำคัญ ผมถือโอกาสที่จะมาบรรยายครั้งนี้เรียบเรียงประสบการณ์การทำงานวิชาการโดยการเขียนลงในเอกสารประกอบการบรรยาย เนื้อหาในเอกสารจะมากกว่าเนื้อหาที่บรรยายเนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลา ท่านที่สนใจอาจจะติดต่อขอเอกสารนี้จากทางสมาคมศิษย์เก่ารามธิบดีได้ ผมหวังว่าทางสมาคมฯ จะได้พิมพ์เอกสารนี้แจกหรือขายในราคาถูก เพื่อคนรุ่นต่อไปจะได้อ่านอย่างทั่วถึงและช่วยการพัฒนาวงการวิชาการของเราต่อไป

ต้องขออนุญาตท่านผู้เข้าร่วมฟังการบรรยายและผู้อ่านว่า ผมถนัดที่จะเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ในทำนองเป็นกันเองมากกว่าเป็นวิชาการ เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นประสบการณ์ส่วนตัวในเงื่อนไขและสถานการณ์ต่าง ๆ อาจจะ

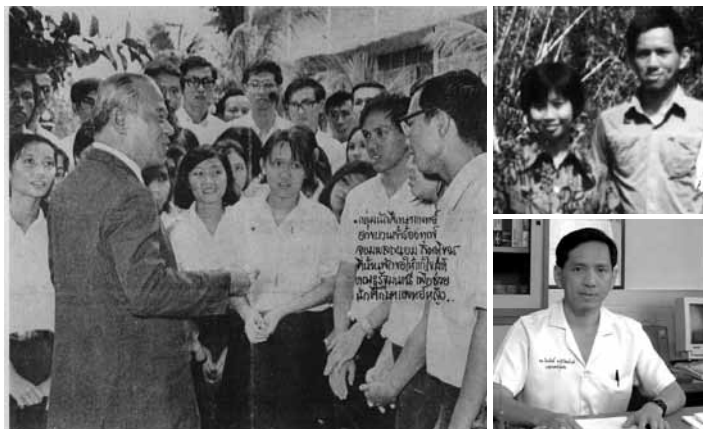

ไม่ตรงกับทฤษฎีทางวิชาการ และไม่มีข้อมูลสถิติประกอบมากนัก อีกประการหนึ่ง ผมลำดับเหตุการณ์ที่เล่าเฉพาะแต่ละหัวข้อ เมื่อขึ้นหัวข้อใหม่อาจจะต้องย้อนเหตุการณ์กลับสู่อดีต ผมใช้ปีพุทธศักราช เวลาเล่าเหตุการณ์ในประเทศไทย และใช้คริสต์ศักราชเมื่อเล่าเรื่องนานาชาติ

ท้าวความเดิม

ผมเคยมาเล่าเรื่องการผจญภัยในยุคเดือนตุลาให้พวกเราฟังในปาฐกถา ‘รจิต บุรี’ เมื่อปี พ.ศ. 2545 หรือแปดปีที่แล้ว ท่านที่ไม่ได้ฟังอาจจะหาอ่านได้จากหนังสือที่บันทึกเรื่องเล่าของผมครั้งนั้นซึ่งจัดพิมพ์โดยสมาคมศิษย์เก่ารามาธิบดีสองครั้ง และโดยเพื่อนฝูงและลูกศิษย์ลูกหาอีกครั้ง ถ้าสนใจอยากได้หนังสือเล่มนั้น หรืออยากนำไปเผยแพร่ก็แจ้งให้ผมทราบได้นะครับ

ผมจบแพทยศาสตรบัณฑิตจากคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดีเมื่อปี พ.ศ. 2517 เป็นลูกศิษย์รุ่นที่ 4 ระหว่างเรียน ทำกิจกรรมปลุกกระตมนักศึกษาต่อต้านเผด็จการทหารและเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปปรับใช้ประชาชน ต่อมาเป็นแพทย์ฝึกหัดอยู่โรงพยาบาลนครราชสีมา ผมได้นำคนงานโรงพยาบาลประท้วงขอขึ้นค่าแรงได้สำเร็จ เป็นผู้อำนวยการศูนย์การแพทย์อำเภอด่านขุนทดในปี พ.ศ. 2518 สร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน จนเป็นที่รักของทุกคน กลับเข้ามาเรียนที่อายุรศาสตร์เขตร้อนอยู่หกเดือนในปี พ.ศ. 2520 และเข้าปาร์ร่วมขบวนการปฏิวัติของกระบวนการนักศึกษา กรรมกร และชาวนาในปีนั้น โดยเป็นแพทย์ประจำเขตจรัญทรภูษารอยต่อจังหวัดอุดรธานี เลย และหนองคาย ต่อมาปี พ.ศ. 2523 ภรรยาตั้งท้องสภาพยากลำบากมากจึงออกจากปากลับบ้านที่หาดใหญ่ ทำงานโรงพยาบาลเอกชนได้หนึ่งปี สมัครเข้าเป็นอาจารย์ในคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2525

การแสวงหาจุดยืนทางวิชาการของตนเอง

ตอนเริ่มกลับเข้ารับราชการในหน่วยเวชศาสตร์ชุมชนนั้น เพื่อน ๆ ที่จบแพทย์รุ่นเดียวกันที่อยู่ต่อในโรงเรียนแพทย์จบการฝึกอบรมแพทย์เฉพาะทางกันหมดแล้ว เวลาเดินทางเข้าไปโรงเรียนแพทย์แต่ละครั้งจะเห็นสายตาคบๆ จ้องมองผมเหมือนสงสัยว่าจะมาสมัครเรียนแพทย์เฉพาะทางต่อในสาขาใด

ปี พ.ศ. 2525 ครบรอบ 200 ปี รัตนโกสินทร์ อาจารย์วิจารณ์ พานิช ซึ่งเป็นคณบดีมอบหมายให้ สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์โดยปราบพยาธิในอำเภอลาดใหญ่ 20 หมู่บ้าน ผมนำทีมออกไปตรวจจักษุจักษุแล้วเก็บข้อมูลลงในแบบฟอร์มแจกนับด้วยมือ พบว่าอัตราการติดเชื้อพยาธิปากขอไม่แตกต่างในสองวัฒนธรรม แต่การติดเชื้อพยาธิไส้เดือนและพยาธิแส้ม้าในวัฒนธรรมหนึ่งพบมากเป็นพิเศษ นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยเมื่อยี่สิบปีก่อนหน้านั้น

ที่อาจารย์จำลอง หรินสุด สำนวญพยธิภคไต้ ก็พบว่าพยธิไต้เดือน และพยธิไต้ม้ ซึ่งไ้ร่ร่กยทงปากลดลงมก แต่พยธิปากขซึ่งไ้ร่ร่กยทงผิวน้งไม่ลดลง ผมอภิปรายว่เมือสังคมเจริญทงว้ตุมกขึ้น ความสะอาดเรื่งมื่อเพิ่มขึ้น ก่อนความสะอาดเรื่งสุขภคยลยอ่กน เรื่งน้เป็นงานดีพิมพ์ขึ้นแรกท่ผมรู้สีกสนุกมก และรู้ว่จุดยืนทงวิขการขงเรานว่จะอยู่ท่การหาข้อมูลในพ้ท่มาวิเคราะห้หาข้อสรุป และอภิปรายให้คนอื่กนฟังในรูปแบบขงวิขการ เมือผมไปเรียนวิขาระบาควิยทว้ท่ออสเตรเลียในปี พ.ศ. 2527 จึงรู้ว่ไ้เลย น้คือตัวตนทงวิขการขงเร

เรื่งน้เป็นงานดีพิมพ์ขึ้นแรกท่ผมรู้สีกสนุกมก และรู้ว่จุดยืนทงวิขการขงเรานว่จะอยู่ท่การหาข้อมูลในพ้ท่มาวิเคราะห้หาข้อสรุป และอภิปรายให้คนอื่กนฟังในรูปแบบขงวิขการ

การเรียนท่ออสเตรเลียเป็นเพียงจุดเริ่มต้นกระตุนจุดประกาย ผมศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเองในเรื่งท่เกี่ยวกับการวิจัยอย่กนต่อเนื่งตลอดสามสิบปี โดยวิจัยพ้ท่ภคไต้เป็นหลักในห้าปีแรก หลังจากนั้นจึงจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนานาชาติ เป็นท่ปรีกษาองค์การอนามัยโลกและทำให้หน่วงานท่สร้างขึ้นเป็น mentoring institute สร้าง statistical package และจัดการเรียนการสอนทงไกลนานาชาติ และใช้ฐานความสำเร็จเหล่าน้พัฒนา

ทรัพยากรมนุษย์และศักยภาพในการวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ ในเอเชียและในภาคใต้ของเรา

การทำงานในพื้นที่

แนวความคิดที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งได้จากกิจกรรมนักศึกษาในสมัยที่เป็นนักศึกษาแพทย์ คือ การเข้าหา เรียนรู้ และร่วมทำงานและแก้ปัญหากับมวลชน ความคิดนี้ทำให้ผมทำงานด้านชุมชน เข้าป่าลงเขตจรยุทธ์ และเมื่อกลับมาทำงานในเมืองอีกครั้งก็ต้องการลงพื้นที่ การรู้จักพื้นที่เป็นเรื่องสนุก เพลิดเพลิน ถึงแม้จะให้ผลตอบแทนในระยะต้นเป็นตัวเงินน้อยกว่าการทำงานด้านคลินิก แต่ก็เงินทุนของชีวิตและเป็นองค์ประกอบของความสำเร็จระยะยาว ผู้ใหญ่ในสังคมตะวันตกส่งเสริมให้ลูกหลานออกเผชิญชีวิตในโลกกำลังพัฒนา ขณะนี้ผู้ใหญ่ในเมืองไทยเน้นให้ลูกหลานเรียนสูง ๆ จบไว ๆ จะได้ทำมาหากินสร้างความมั่งคั่งในเวลาอันสั้น ความรับรู้โลกและฐานความคิดของคนรุ่นใหม่ของเราจึงค่อนข้างแคบ

เมื่ออยู่ด้านชุมชน ผมหัดขับรถมอเตอร์ไซด์และรถยนต์ ในช่วงวันหยุด ผมจะลงเยี่ยมสถานีอนามัยและชาวบ้านในพื้นที่จนทะลุপুর่อง จากเขตติดต่อพรมแดนภาคกลาง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดลพบุรี จนถึงด่านใน ด่านนอก ติดอำเภอโนนไทย ขามทะเลสอ และสี่คิ้ว

เมื่อกลับมาภาคใต้ ผมก็ชักชวนคณาจารย์แพทย์ลงเยี่ยมลูกศิษย์ตั้งแต่พื้นที่จังหวัดชุมพร ซึ่งติดต่อประจำวชิรชันธของภาคกลางไปจรดอำเภอตากใบ และสุโขทัย-ลก ชายแดนมาเลเซีย ความคุ้นเคยกับพื้นที่ เจ้าหน้าที่ และผู้คนเป็นฐานการทำงานทางวิชาการที่สำคัญ ทศนคติแบบนี้เป็นพลังขับเคลื่อนทำให้ผมทำงานนานาชาติในช่วงต่อมา

พื้นที่ซึ่งท้าทายที่สุด คือ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมกับคนไทยในภาคอื่น ในช่วงต้นที่เป็นอาจารย์แพทย์ เย็นวันหนึ่งประมาณปี พ.ศ. 2528 ผมนำคณะนักศึกษาแพทย์กลับจากการดูงานศูนย์วิชาการสาธารณสุขต่าง ๆ ในจังหวัดยะลา รถบัสของเราคันใหญ่ ถนนแคบบังเอิญไปเฉี่ยวชาวบ้านมะลายูผู้สูงอายุที่ขี่จักรยานข้างทางล้มลง คนขับรถซึ่งเป็นไทยพุทธตกใจมาก ผมลงไปเจรจากับญาติ นำผู้บาดเจ็บเข้าโรงพยาบาลเช่นผู้ป่วยผ่านห้องฉุกเฉินไปเอ็กซเรย์จนแพทย์รับไว้รักษาในหอผู้ป่วยเรียบร้อยแล้ว ผมจึงได้ไปประกันคนขับรถออกจากสถานีดำรวจ ว่าจะกลับถึงหาดใหญ่ก็หลังเที่ยงคืน แต่ทุกอย่างเรียบร้อยด้วยดี ชาวบ้านให้อภัย คนรถทั้งหลายก็สนิทสนมกับเรามากขึ้น ประสบการณ์ทำนองเดียวกันที่น่ากลัวกว่า เกิดขึ้นสมัยทำงานที่ด่านขุนทดในปี พ.ศ. 2518 ผู้ป่วยทำหมันชาย มีเลือดออกในอุ้งอัมพะขนาดเท่าผลมะนาว เนื่องจากผมห้ามเลือดได้ไม่สนิท จึงจัดการแก้ปัญหาพูดคุยกับผู้ป่วยและให้เขาพักอยู่กับผมในบ้านพักแพทย์ ต่อมาไม่ช้าทุกอย่างก็ดีขึ้นปกติ เขาเอาผลไม้มาให้และนำเพื่อนบ้านมาทำหมันอีก บทเรียนเหล่านี้บอกเราว่า ถ้าเราผิดพลาดต้องยอมรับผิดชอบแต่เนิ่น ๆ ทำงานรับใช้ประชาชนอย่างดีที่สุด คนทั่วไปจะให้อภัย และเราจะทำงานต่อไปได้

บทเรียนเหล่านี้บอกเราว่า ถ้าเราผิดพลาดต้องยอมรับผิดชอบแต่เนิ่น ๆ ทำงานรับใช้ประชาชนอย่างดีที่สุด คนทั่วไปจะให้อภัย และเราจะทำงานต่อไปได้

ทัศนคติทำนองนี้ของผมมีพัฒนาการย้อนถอยหลังกลับไปไกลกว่านั้น สมัยเป็นนักเรียนเตรียมแพทย์ปีหนึ่ง ผมได้อ่านหนังสือในห้องสมุด สโมสรนักศึกษา ชื่อ วิชิชนะมิตรและจุใจคน เขียนโดย เดล คาร์เนกี เขาบอกว่าเมื่อเราผิด เราต้องยอมรับโดยสงบ ขอโทษ และรับผิดชอบแก้ไข หนักก็จะกลายเป็นเบา ตอนออกมาจากป่าใหม่ ๆ ผมดูหนังทีวีจีนเรื่องจอมยุทธจักรจางซานฟง ซึ่งคนนี้เป็นผู้ค้นคิดมวยไท้เก๊ก อาจารย์สั่งให้เขาฝึกวิชาโดยการโยนเต้าหู้ไปบนอากาศแล้วกระโดดคว้าโดยไม่ให้เต้าหู้แตก วิชานี้จึงเน้นการควบคุมเป้าหมายด้วยความนุ่มนวล ต่อมาเมื่อฝึกวิชาได้สำเร็จสามารถใช้กิ้งหริวดต่อสู้กับคู่ต่อสู้ผู้มีดาบ กิ้งหริวต้องหลบคมดาบตลอดเวลาแต่ขณะเดียวกัน จางซานฟงก็สามารถบังคับให้ปลายกิ้งหริวลดเลี้ยวไปวัดข้อมือคู่ต่อสู้จนดาบหลุดมือได้ เรื่องนี้เป็นเพียงนิยาย แต่สื่อปรัชญาเต๋าที่ว่าความอ่อนโยน ถ่อมตนเป็นยุทธวิธีที่ดีในการควบคุมสถานการณ์

การเลือกทางเดินแบบนี้มีมโนลอัน เป็นพื้นฐานในการพัฒนาฐานวิชาการของผมและของหน่วยงานที่ผมรับผิดชอบ ในตอนหลังเมื่อผมอายุห้าสิบกว่าปี ได้อ่านงานบางส่วนของเล่าจื๊อปรมาจารย์ลัทธิเต๋าก็พบว่า ยุทธศาสตร์ในการสร้างสถาบันของผมตรงกับหลักรัฐศาสตร์อู่เหว่ย อู่ แปลว่าปราศจาก เหวย แปลว่าเป้าหมาย หลักการของอู่เหว่ย คือ ผู้นำจะใช้วิธีนุ่มนวลทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่รู้สึกละเลยไม่ถูกครอบงำด้วยวัตถุประสงค์ที่ผู้นำกำหนดขึ้น พวกเขาจะมีพลังสร้างสรรค์ ความเจริญงอกงามจะเกิดได้ดีกว่าวิธีการใช้อำนาจบีบบังคับให้คนทำงาน ผมใช้แนวคิดนี้ในการสอนนักศึกษา และสร้างสถาบัน จิตใจของผู้จัดการแบบอู่เหว่ยยังเป็นจิตที่ลัดอึดตา หรือตัวตนแห่งอำนาจลง ทำให้การเข้าสู่และออกจากความรับผิดชอบในหน้าที่เป็นไปอย่างสงบ

การสร้างสถาบัน

ในด้านทศวรรษ 1980 มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์เริ่มส่งเสริมระดับวิทยาลัย โดยเลือกโรงเรียนแพทย์ที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์สามแห่ง คือ ศิริราช จุฬา และ ขอนแก่น มีทุนไปเรียนวิชานี้ต่อเนื่องกันถึงสิบกว่าปี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ไม่อยู่ในสายตา จะพยายามแทรกตัวเข้าไปขอรับการสนับสนุนเท่าไรก็ไม่สำเร็จ แต่การไม่ได้เข้าอยู่ในเครือข่ายนั้นก็อาจจะเป็นโชคดี เพราะเครือข่ายนี้มีวิธีคิดที่เป็นระบบค่อนข้างแข็ง สร้างการแข่งขันภายในเครือข่ายสูง ฝรั่งสร้างวิธีคิดค่อนข้างเป็นสูตรสำเร็จ ใช้ในการตรวจสอบ วินิจฉัยความถูกต้องทางวิทยาศาสตร์ คนเอเชียอยากพัฒนาก็ต้องไปเรียนแล้วนำมาปรับใช้ วิธีคิดของทุกคนก็จะเป็นสูตรสำเร็จคล้าย ๆ กันหมด การไม่เข้าเครือข่ายนี้ไม่ได้มีโอกาสรับการสนับสนุนอย่างเป็นขั้นเป็นอัน แต่ก็ทำให้ไม่ถูกรอบจำและไม่ถูกปลูกปั่นให้ ต้องพยายาม “เพิ่มความสามารถในการแข่งขัน” ทำเช่นนั้นตรงข้ามกับวิธีการของอุ๋เหวย

การไม่ได้ทุนสนับสนุนแบบระยะยาวที่ ม.อ. ทำให้ผมต้องกระหมัดกระหม่อม เสาะแสวงหาทรัพยากรสนับสนุนมาสร้างหน่วยงานด้วยตนเอง ต้องมีความคิดและจุดขายที่เป็นตัวของตัวเอง อีกทั้งต้องสร้างองค์กร

ว่าไปแล้วการแข่งขันเป็นการถูกกำหนดให้ต้องวิ่งหรือ
เคลื่อนไหวอยู่ในลู่วิ่ง แต่การสร้างสรรค์มักจะต้องทำงาน
ออกนอกลู่ นอกทาง ซึ่งหลุดพ้นออกจากลู่วิ่งของการแข่งขัน

จากความไม่มี ว่าจะไปแล้วการแข่งขันเป็นการถูกกำหนดให้ต้องวิ่งหรือเคลื่อนไหว อยู่ในลู แต่การสร้างสรรค์มักจะต้องทำงานออกนอกกลุ่มนอกทาง ซึ่งหลุดพ้นออกจากกลุ่มของการแข่งขัน

ไม่รู้ว่าจะเก่งหรือเฮง ในปี 1986 ผมได้รับการติดต่อจากมูลนิธิฟอร์ดซึ่งตอนนั้นผู้บริหารเป็นหนุ่มชาวออสเตรเลีย ที่อยู่ในโดนิเซียนาน เขาเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมของอุษาคเนย์ดีกว่ากลุ่มนักวิชาการจากตะวันตกทั่วไป เขาเชื่อว่าต้องส่งเสริมงานวิจัยที่เน้นชุมชนจึงจะเกิดผลกระทบทางสังคมสูง หลังจากคุยกันจนถูกคอ เขาเชื่อใจและให้ทุนสนับสนุนโดยเกือบไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวเลยในเรื่องการดำเนินงาน ซึ่งตรงกันข้ามกับวิธีการของมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ที่กล่าวมาแล้ว

เมื่อได้แหล่งทุนให้ทุนโดยไม่ลงมายุ่งมาก ผมก็มีโอกาสพัฒนาวิธีการของตนเอง แนวทางมวลชนในยุคเดือนตุลาทำให้ผมชักชวนนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ไปทำงานในชุมชน โดยเฉพาะในกับผู้อยู่โอกาสและในพื้นที่ต่างวัฒนธรรม ผมสร้างทีมโดยไม่รู้จักนักวิชาการเหล่านี้มาก่อน ผมเข้าหาผู้บริหารในขณะนั้นก็คือรองอธิการบดีวิทยาเขตปัตตานี ขอให้ช่วยเลือกพื้นที่ซึ่งยากจนและล้าหลังที่สุด และช่วยหานักวิชาการด้านสังคมไปลงพื้นที่ด้วยกัน

การมีโอกาสดำเนินงานเต็มเวลาเป็นเรื่องสำคัญ ขณะที่หน่วยระบาดวิทยาคลินิกที่มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์จัดตั้งในสถาบันต่าง ๆ มีอาจารย์แพทย์ part-time จำนวนมาก หน่วยระบาดวิทยาของเรามีอาจารย์ คือ ผม อยู่คนเดียวหลายปี แต่เป็นคนเดียวที่ทำงานเต็มเวลาและมีอิสระ

ผมวางเดิมพันอนาคตไว้กับการคงอยู่ของหน่วยนี้ เราจะไม่ขอการสนับสนุนทางการเงินจากคณะแพทยศาสตร์และมหาวิทยาลัยเพื่อจะได้มีอิสระเต็มที่ ต้องมีผลงาน ต้องสร้างสิ่งใหม่ และต้องมีประสิทธิภาพทางการเงิน ถ้า

แนวคิดเชิงวิวัฒนาการอยู่ในใจผมตลอดเวลาว่า เราต้องการสิ่งใหม่ จริงอยู่สิ่งใหม่ส่วนใหญ่มักจะอยู่ไม่ได้ในสิ่งแวดล้อมเดิม แต่เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปสิ่งใหม่ที่พัฒนาได้อย่างเหมาะสมเท่านั้นที่จะอยู่และแพร่พันธุ์ได้

หน่วยงานไม่ดีจริงก็จะแข่งกับหน่วยงานในระบบราชการไม่ได้ เมื่อไม่มีผู้สนับสนุนทางการเงินหน่วยงานนั้นก็ดับสูญไปโดยอัตโนมัติ แนวคิดเชิงวิวัฒนาการอยู่ในใจผมตลอดเวลาว่า เราต้องการสิ่งใหม่ จริงอยู่สิ่งใหม่ส่วนใหญ่มักจะอยู่ไม่ได้ในสิ่งแวดล้อมเดิม แต่เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปสิ่งใหม่ที่พัฒนาได้อย่างเหมาะสมเท่านั้นที่จะอยู่และแพร่พันธุ์ได้ ถ้าแนวคิดและวิธีการทำงานเราถูกต้อง เราต้องพึ่งตนเองและดำรงตนอยู่ได้ เวลาจะพิสูจน์ว่า นี่เป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับสถานการณ์ใหม่และจะมีคนนำแนวคิดการพัฒนาแบบนี้ไปใช้

นอกจากอุดมการณ์ทำงานชุมชนแล้ว เทคนิควิชาการเป็นอาวุธยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ระบาดวิทยาเป็นเรื่องของตรรกะของสุขภาพในระดับประชากรซึ่งต้องใช้ทฤษฎีและความชำนาญทางวิชาสถิติซึ่งผมถนัด การรับรู้สัมผัสกับโลกในแง่มุมต่าง ๆ จากอดีตที่ผ่านมาทำให้ผมสามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับรูปธรรม การผ่านโลกมาหลายรูปแบบทำให้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างสงบอย่างที่มีนัยเป็น จิตมีสมาธิ สามารถวิเคราะห์ข้อมูลสังเคราะห์วิธีการใหม่ ๆ นอกจากนี้บรรยากาศที่สงบของที่ทำงานในตอนกลางคืน และบ้านพักในแมกไม้ดินเขาคองส์ ยังทำให้ชีวิตมีความสุขและมี

ประสิทธิภาพทางวิชาการมาก บ้านพักอยู่ไม่ไกลจากที่ทำงาน ใช้เวลาประมาณ 15 นาที ถ้าเดิน 5 นาที ถ้าขี่จักรยานเพราะเป็นทางลงเขา และ 2 นาทีถ้าขับรถยนต์และไม่มีปัญหาเรื่องที่จอดรถ เนื่องจากไม่เปิดคลินิกส่วนตัว ในตอนเช้าผมมีเวลาวิ่งชมทิวทัศน์ในวิทยาเขตกว่าครึ่งชั่วโมง กลับมารับประทานอาหารอาบน้ำแล้วไปทำงานก็ยังถึงที่ทำงานก่อนแปดนาฬิกา เพื่อน ๆ ที่อยู่กรุงเทพฯ มีรายได้สูงกว่าผมหลายเท่า แต่มีเวลาส่วนตัวและวิชาการน้อยกว่า

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หรือ ม.อ. เป็นมหาวิทยาลัยไม่ใหญ่มาก คณะต่าง ๆ อยู่ไม่ไกลจากกัน ผมไปมาหาสู่กับหลาย ๆ คณะ ทำงานวิชาการต่าง ๆ ด้วยกัน ผมเริ่มต้นมีฐานะเป็นน้องอาจารย์คณะอื่น ๆ ต่อมากลายเป็นเพื่อน เป็นพี่ และกำลังจะเป็นอา หรือ ลุง เราพบปะกันได้สะดวกทั้งในเรื่องวิชาการและการทำกิจกรรมเพื่อสังคม ต้นทุนในการจัดการจะต่ำกว่ามหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ ผมทำวิจัยร่วมกับอาจารย์คณะต่าง ๆ เกือบครบทุกคณะ สร้างทุนทางสังคมสำหรับการทำงานระยะยาว

ระยะแรกผมคิดแต่ว่าองค์กรของเราควรมีขนาดเล็กคล่องตัวจัดการง่าย ไม่มีลูกน้องให้ต้องรับผิดชอบมากนัก ถ้าเราหาทุนวิจัยมาเลี้ยงหน่วยงานไม่ได้ ทำให้ลูกน้องตกงานจะเป็นเรื่องที่น่าเสียใจกว่าที่เรามีลูกน้องไม่พอตั้งแต่แรก ต่อมาภายหลังยุทธศาสตร์ “Small is beautiful” ค่อย ๆ เปลี่ยนไปตามสถานการณ์

เมื่อทำงานวิจัยกับเครือข่ายในมหาวิทยาลัยและชุมชนได้ห้าปี องค์กรอานามัยโลกก็แนะนำให้เปิดหลักสูตรหลังปริญญาที่ ม.อ. เพื่อให้ความช่วยเหลือทางวิชาการต่อประเทศกำลังพัฒนาในแถบนี้ ด้วยเหตุที่เขาเชื่อใจผมว่าสามารถพัฒนาคนอื่นได้ดีเท่ากันด้วยต้นทุนที่ถูกกว่า และเชื่อว่าการเรียนในประเทศเพื่อนบ้านทำให้ผู้เรียนปรับตัวทางวัฒนธรรมได้ดีกว่าไปเรียนในประเทศตะวันตก

หลักสูตรนี้ได้รับความยอมรับจากในและต่างประเทศ แต่มีอาจารย์ประจำอยู่เพียงสองสามคนอยู่หลายปี เนื่องจากเราไม่มีตำแหน่งทางราชการ อาจารย์ท่านอื่น ๆ ผ่านมาทำงานคนละปีสองปีก็จากไป เข้าใจว่าตอนนี้ผมยังใจไม่ถึง คงจะจ่ายเงินเดือนให้อาจารย์เหล่านั้นน้อยไป

มีอยู่ช่วงหนึ่งจังหวะดี รัฐบาลยอมให้ตั้งภาควิชาได้ คนบดีในตอนนั้นคืออาจารย์หมอธาดา ยิบอินซอย เอาหน่วยระบาดวิทยาไปเข้าคิวเพื่อเป็นภาควิชาด้วยเหมือนกัน ท่านคงคิดว่าหน่วยนี้มันจะได้มันคงไม่ต้องขึ้นกับวีระศักดิ์ ซึ่งเป็น one-man show โชคดีตอนนั้นไม่ได้เป็นภาควิชา และยังคงความอิสระจนถึงขณะนี้ ตอนนั้นใคร ๆ คิดว่าเป็นภาควิชามั่นคง ไม่ถูกยุบง่าย เป็นหน่วยวิจัยเงินหมดก็หมดกัน แต่เวลาผ่านไปจนถึงปัจจุบันหลายมหาวิทยาลัยเริ่มปรับองค์กรใหม่ให้กระทัดรัด ภาควิชาหลายแห่งถูกยุบไปรวมกัน ขณะที่ขนาดของหน่วยระบาดวิทยาใหญ่ขึ้นตามลำดับ

นักวิชาการทั้งไทยและเทศถามผมอย่างต่อเนื่องหลายปีว่าทำไมไม่สร้างคณะสาธารณสุขศาสตร์ คำตอบก็คือ ผมออกจะเห็นแก่ตัวสักหน่อย ผมกลัวว่าไม่สามารถดึงดูดคนเก่งมาทำงานด้วยได้ ในที่สุดก็จะได้คณะที่อ่อนแอเป็นภาระกับตัวเอง ผมเลยตัดช่องน้อยแต่พอตัว ใครอยากทำให้เขาทำไป ผมเองอยากทำอะไรที่ควบคุม (อย่างอุ้งเหวย) ได้ง่ายหน่อย มีอิสระคล่องตัว แสวงหารูปแบบใหม่ง่าย

เมื่อผมอายุใกล้ ๆ ห้าสิบปี อาจารย์ผู้ใหญ่จึงทักว่าต้องสร้างทายาททางวิชาการมารับช่วง ผมชักจะเห็นด้วย ต่อมาเมื่อเห็นมหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ ของโลกที่พัฒนาต่อเนื่องนับร้อย ๆ ปี จึงซาบซึ้งว่าความสามารถของปัจเจกบุคคลมีอายุใช้งานจำกัดนัก การมีสถาบันที่มั่นคงสามารถช่วยสังคมได้ยาวนานและกว้างขวางกว่า นักวิชาการแต่ละคนอย่างผมมีอายุใช้งานจำกัด

ผมยังคิดเสมอว่า สถาบันยืนยงกว่าคน แต่อุดมการณ์
ต้องยืนยงกว่าสถาบัน ถ้าสถาบันไม่เข้มแข็งวันหนึ่งก็จาก
ไปได้ แต่อุดมการณ์ที่ดีไม่ควรจะจากไปง่าย ๆ

อย่างเก่งที่สุดก็สาม-สี่สิบปี สถาบันเป็นมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ ถ้าขับเคลื่อน
ได้ดีจะมีพลังและยาวนาน อย่างไรก็ตาม ผมยังคิดเสมอว่า สถาบันยืนยงกว่า
คน แต่อุดมการณ์ต้องยืนยงกว่าสถาบัน ถ้าสถาบันไม่เข้มแข็งวันหนึ่งก็จากไป
ได้ แต่อุดมการณ์ที่ดีไม่ควรจะจากไปง่าย ๆ

จนผมอายุเข้าห้าสิบกว่าต้น ๆ ลูกศิษย์ลูกหาที่เก่ง ๆ เริ่มมากขึ้น ผม
ก็ยังทนบอกตัวเองและคนอื่นตลอดเวลาว่าให้เขาไปพัฒนาที่อื่น ๆ ให้กว้างขวาง
แต่ในที่สุด ผู้บริหารและลูกศิษย์ลูกหาที่เกลี้ยกล่อมผมได้สำเร็จ อาจารย์บุญสม
ศิริบำรุงสุข รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนซึ่งต่อมาเป็นอธิการบดีของ ม.อ. มีแผน
ที่จะสร้างสาขาคาความเป็นเลิศด้านระบาดวิทยา เอาทรัพยากรมาอัดฉีด ผมก็
บอกว่ามีพอแล้วไม่ต้องการ ท่านถามว่าเงินต้องการอะไร ผมว่าเอาตำแหน่ง
อาจารย์มาให้ผมบ่มเพาะก็แล้วกัน ท่านก็เลยเทตำแหน่งอาจารย์มาให้สิบบ
ตำแหน่ง ลูกศิษย์และรุ่นน้องที่มีคุณธรรม ความสามารถสูงค่อย ๆ ทะยอยขอ
มาอยู่ด้วยกัน สิ่งที่ยังทำไม่สำเร็จคือเพิ่มจำนวนอาจารย์ให้ได้ตามเป้า
ที่มหาวิทยาลัยต้องการ หน่วยระบาดวิทยามีเงินทุนสะสมจากกิจกรรมต่าง ๆ
มากพอที่จะทำให้อาจารย์และเจ้าหน้าที่ทำงานโดยไม่ต้องกังวลเรื่องความ
มั่นคงไปอีกนาน เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น อาคาร ห้องเรียน ระบบ
ไอที ล้วนเป็นสิ่งสมมติ ทำอย่างไรเราจึงจะสามารถเปลี่ยนมูลค่าที่เป็นตัวเงิน
เหล่านี้ให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ สร้างวิชาการเพื่อพัฒนามนุษยชาติต่อไป

เวลามีคนมาประเมิน เราก็ให้ดูรายงานพวกนี้ และก็ได้รับคำชมเชยทุกครั้ง ที่มประเมินจากสำนักงานมาตรฐานการศึกษา (สมศ.) สรุปว่าหน่วยระดับวิทยาเป็น Best Practice หรือเป็นตัวอย่งที่มีการปฏิบัติดีด้านบัณฑิตศึกษา

ระหว่างผมอายุ 55-60 ปี หน่วยระดับวิทยายายตัวไปอย่างมาก มีอาจารย์ฝีมือดีในสาขาต่าง ๆ หลากหลายไม่ใช่ one-man show เหมือนเดิม อาจารย์แต่ละท่านมีเครือข่ายของตนเองตามความสนใจและความถนัดที่ไม่เหมือนกัน งานใจกลางร่วมกันของหน่วยนี้ คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านหลักสูตรปริญญาโท-เอก ของเราซึ่งเป็นแม่เหล็กทำให้เรามีกิจกรรมแกนกลางร่วมกัน การประเมินผลงานค่อนข้างง่าย ทุกหกเดือน เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาจะแจ้งยอดว่ามีนักศึกษาเข้าใหม่ เรียนจบมากน้อยเพียงไร มีกลุ่มที่จบช้ากว่าเป้าหมายกี่คน เลขานุการฝ่ายบุคลากรจะตรวจสอบผลงานตีพิมพ์ของอาจารย์ และนักศึกษาของเราในฐานะข้อมูลนานาชาติ เจ้าหน้าที่การเงินจะรวบรวมทุนวิจัยที่พวกเราหาได้ และแจ้งฐานะทางการเงินและการหมุนเวียนของเงินให้ผมทราบและส่งต่อไปยังคณบดี เวลามีคนมาประเมิน เราก็ให้ดูรายงานพวกนี้ และก็ได้รับคำชมเชยทุกครั้ง ที่มประเมินจากสำนักงานมาตรฐานการศึกษา (สมศ.) สรุปว่าหน่วยระดับวิทยาเป็น Best Practice หรือเป็นตัวอย่งที่มีการปฏิบัติดีด้านบัณฑิตศึกษา ตามข้อตกลงในการต่ออายุราชการ ผมยังคงต้องไปหานักศึกษาใหม่มาป้อนหลักสูตรอยู่ แต่ก็มีแนวโน้มว่านักศึกษาจากสถาบันไกล ๆ

เริ่มสมัครมาเรียนเอง และแหล่งทุนก็มีแนวโน้มที่จะให้หน่วยระดับวิทยาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของเอเชียตามพันธกิจที่พวกเราตั้งกันไว้มากขึ้น การเป็นที่ปรึกษาเดินทางไปต่างประเทศไม่ใช่ภาระของผมนคนเดียวแล้ว อาจารย์รุ่นใหม่ที่ทยอยกันเข้าสู่สนามความร่วมมือนานาชาติมากขึ้นอย่างเป็นระบบ

สรุปในระยะสองทศวรรษแรก กระบวนการสร้างสถาบันจากความสำเร็จส่วนบุคคล หรือที่เรียกว่า institutionalization ต่างกับการจัดตั้งสถาบันที่ทำกันอยู่ทั่วไป สถาบันแบบที่ผมจัดตั้งขึ้นพัฒนาอย่างอุ່ห่วย ขั้นตอน คือ สร้างความแจ่มชัดด้านอุดมการณ์ ซึ่งต้องแสดงออกทางรูปธรรมด้วยงาน และหาเงินเพื่อสนับสนุนให้งานเดินไปได้ ถ้าอุดมการณ์ผิดพลาด ที่ตามมาน่าจะไม่มีคามหมาย ถ้ามีแต่อุดมการณ์ไม่มีการจัดการ กิจกรรม และผลงานที่เป็นรูปธรรม อุดมการณ์ก็เป็นเพียงความฝัน การทำงานต้องมีทรัพยากรหรือเงิน มีประสิทธิภาพในการบริหารทรัพยากร งานจึงจะบรรลุและอุดมการณ์จึงเป็นรูปธรรมที่คนทั้งหลายจับต้องได้ อย่าลืมนะครับ “อุดมการณ์ งาน เงิน” เมื่อถึงจุดสุดท้ายแล้ว อย่าลืมกลับไปตรวจสอบและแสวงหาอุดมการณ์กันใหม่ เพื่อเข้าวงจรในรอบต่อไป

การทำงานต้องมีทรัพยากรหรือเงิน มีธรรมาภิบาล มีประสิทธิภาพในการบริหารทรัพยากร งานจึงจะบรรลุและอุดมการณ์จึงเป็นรูปธรรมที่คนทั้งหลายจับต้องได้ อย่าลืมนะครับ “อุดมการณ์ งาน เงิน”

วิชาการเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

การพัฒนาทางวิชาการของผมกว่าครึ่งทำควบคู่ไปกับงานวิชาการระหว่างประเทศ การเล่าเรื่องวันนี้จึงเล่าส่วนนี้มากหน่อย

หาดใหญ่เป็นเมืองใกล้พรมแดนมาเลเซีย แต่มาเลเซียเป็นประเทศเจริญแล้ว มีรายได้ประชาชาติเฉลี่ยต่อประชากรประมาณสองเท่าของประเทศไทย มาเลเซียหรือสิงคโปร์จึงไม่ต้องการผม

ผมมีกิจกรรมร่วมกับประเทศอินโดนีเซียมากและยาวนานกว่ากับทุกประเทศ ในครั้งทศวรรษแรกของการทำงานมหาวิทยาลัย ผมเข้าไปประเทศนั้นเกือบสิบครั้ง ทุนที่ผมได้รับและลงหลักปักฐานตั้งหน่วยระบาดวิทยาที่มาจากที่ผมเดินทางไปพบกับแหล่งทุนที่มีฐานปฏิบัติการอยู่ ณ ประเทศนี้ เขาให้ทุนส่งผมเดินทางไปเยี่ยมเยียนหน่วยงานการวิจัย เพื่อเรียนรู้สภาพของเขา

ติดต่อกันเป็นแรมเดือน และนำมาปรับหน่วยงานของเรา ทำงานร่วมกันด้านการจัดอบรมและผมเองก็ไปรับการอบรมระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพอยู่ในนั้นหนึ่งสัปดาห์ หลังจากนั้นผมก็จัดอบรมการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับออสเตอร์เลียและอินโดนีเซียอีกสองสามครั้ง อินโดนีเซียเป็นสนามฝึกทำให้ผมปรับตัวเข้ากับสภาพที่แตกต่างไปจากไทย ผมเดินตามตรอกซอกซอย กินอาหาร (ร้อน ๆ) ตามรถเข็น เพื่อให้เห็นสภาพที่แท้จริงของชาวบ้าน โดยเฉพาะที่จากการดำซึ่งมีประชากรหนาแน่นกว่ากรุงเทพฯ ผมเรียนรู้นิสัยคนอินโดนีเซีย เห็นข้อดีของเขา ถึงแม้ผมจะใช้ภาษาของเขาได้ไม่มาก แต่อินโดนีเซียเหมือนเป็นบ้านทางวิชาการแห่งที่สองต่อจากประเทศไทย

ในทศวรรษที่สองของผม จุดหนักแน่นอยู่ที่จังหวัดสุมาตราเหนือ ผมเยี่ยมเยียนให้คำปรึกษาที่ University of North Sumatra ต่อเนื่องกันเกือบสิบปี มีนักศึกษาเรียนจบปริญญาโทไปสามคน คนอินโดฯ มีข้อดีหลายอย่าง เขามองโลกในด้านบวก นักศึกษาอินโดนีเซียคนแรกของผมชื่อ Dr. Masrul คนนี้เป็นคนมุสลิมที่เคร่งครัด และโอ้อวดมารีต่อนักคนอื่นมาก เขาเสียสละความสะดวกสบายส่วนตัวช่วยนักศึกษาจากอีกประเทศหนึ่งให้ผ่านพ้นวิกฤตความยากลำบากไปได้ ห้องนอนของเขาในหอพักแคบนิดเดียว แต่เมื่อเพื่อนนักศึกษามีอาการทางจิตเวชต้องการความช่วยเหลือ Dr. Masrul ก็แบ่งห้องให้พัก และชวนกันไปกินข้าวกับผัดผักบุงด้วยกันทุกมื้อ จนทั้งสองคนเรียนจบหลักสูตรและแยกย้ายกลับประเทศกันไป ตอนนี้ Dr. Masrul เป็นคณบดีคณะแพทยศาสตร์ของมหาวิทยาลัย Andalas ความดีของเขาประทับใจผมมาก ในขณะเดียวกันเขาก็บอกว่าผมเป็นครูที่ดีมาก เขาก็เป็นครู ตั้งใจทำงานมากเหมือนกัน แต่เขาไม่สามารถเป็นครูที่ดีได้อย่างผม ผมจะเล่าเรื่องประสบการณ์เทคนิคความเป็นครูในตอนต่อไปหลังจากจบเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตอนนี้

ประเทศที่สองที่จะเล่าคือเวียดนาม ในช่วงทศวรรษ 1990 หลังไฟสงครามเวียดนามดับมอดสนิท สนาบรมเริ่มแปรสภาพมาเป็นสนามการค้า ผมมีความสัมพันธ์กับเวียดนามค่อนข้างมาก โดยองค์การอนามัยโลกส่งไปช่วยงานวิจัยและรับนักศึกษาเวียดนามมาเรียนตั้งแต่ปี 1992 ตอนนั้นร่องรอยของบาดแผลสงครามยังไม่หายดี คนไทยเข้าออกประเทศนั้นลำบากมาก เวียดนามในยุคนั้นรุ่งฟื้นฟูเศรษฐกิจ บ้านช่องห้องหับในฮานอยยังอยู่กันอย่างลำบาก แต่ผู้คนขยัน ล่ำมั่งประจำตัวของผมในฮานอยพาไปเยี่ยมงานส่วนตัวภาคค่ำของเขา คือ การสอนพิเศษภาษาอังกฤษ เป็นห้องเล็ก ๆ ในแฟลต แลวนไฟฟ้าหลอดไส้ ห้อยจากเพดานดวงเดียว นักเรียนตั้งใจเรียนมาก นักเรียนเวียดนามเรียนเก่ง พื้นฐานทางคณิตศาสตร์ดี ทนความยากลำบากได้ดี

นักเรียนคนแรกจากเวียดนามอายุมากกว่าผม เป็นหมอของฝ่ายที่แพ้สงครามซึ่งโดนส่งไปเข้าค่ายรับการศึกษาใหม่ (re-education camp) ชีวิตช่วงเปลี่ยนผ่านเป็นไปด้วยความขมขื่น แต่ในที่สุดเวลาก็เยียวยาบาดแผลของทุกฝ่าย เขาเป็นผู้นำด้านการวิจัยของเวียดนามได้ ที่มีผลงานวิจัยมากที่สุดคนหนึ่ง ปัจจุบันเกษียณแล้วแต่ยังมาร่วมงานวิจัยอยู่ หมอเวียดนามคนที่สองมาจากฮานอยเป็นทหาร เคยติดตามกองทัพยาตราเข้าประเทศกัมพูชาปลดปล่อยประชาชนนอกจากการปกครองของเขมรแดง การผ่านชีวิตทหารทำให้เขาอดทน ครั้งหนึ่งผมพาเขาไปฝึกภาคสนามที่ภูเขาคัดด้วยกันเราต้องนอนในบ้านพัก สสจ. เก่า ๆ ที่ไม่มีคนอยู่มานานแล้ว มุ่งลวดชาด เขาบอกว่าไม่เป็นไรหรอก อาจารย์ผมชินกับยุ่งพวกนี้แล้ว สมัยสงครามติดตามไปในกองทัพลำบากกว่านี้มาก เวียดนามเหนือกับใต้สมัยนั้นไม่ค่อยได้ไปมาหาสู่กัน แต่ทั้งสองคนมาเรียนที่เรามีความสนิทสนมกันเหมือนพี่น้องทีเดียว

เวียดนามในช่วงฟื้นฟูจากสงครามยังมีความยากจนอยู่ทั่วไป ผมเข้าไปเป็นที่ปรึกษาแล้วจับประเด็นได้ว่าประเทศนี้มีอัตราการฆ่าตัวสูงมากที่สุด

โลกประเทศหนึ่ง เนื่องจากในช่วงสงครามบริการด้านการวางแผนครอบครัว ทำได้ยาก หยูกยาหายาก ถูกสหรัฐฯ ปิดล้อม ตอนหลังทะเลาะกับจีนเรื่อง กัมพูชา และสหภาพโซเวียตถูกพี่ใหญ่ล่มสลาย เวียดนามจึงต้องการความช่วยเหลือมาก ผมแนะนำให้นักศึกษาทั้งเวียดนามเหนือและใต้ทำเรื่องผลกระทบของการทำแท้ง พบว่าทำให้เกิดการตั้งครรภ์นอกมดลูกซึ่งเป็นอันตรายมาก นอกจากนี้ยังพบว่าการทำแท้งโดยวิธีรับประทานยาร้อยละ 20 ทำไปโดยไม่มีการตั้งครรภ์จริง นโยบายการทำแท้งจึงเป็นนโยบายที่ไม่มีประสิทธิภาพ ต่อมาลูกศิษย์ชาวเวียดนามของผมพวกนี้มีส่วนในการปรับนโยบายของประเทศให้เหมาะสมขึ้น คนที่อยู่ฮานอยได้เป็นรองผู้อำนวยการสถาบันวิจัย ต้องติดตามสามีไปทำงาน ที่สวีทเซอร์แลนด์ ต่อมาได้ตำแหน่งเป็น Medical Officer คนเดียวใน Data Processing Unit ขององค์การอนามัยโลกที่เจนีวา จากความชำนาญที่เขาศึกษาไปจากเรา อีกคนหนึ่งก็เวียดนามใต้ (ไม่ใช่คนแรกที่เรา) อายุ น้อยกว่า แต่ได้เป็นผู้จัดการในสถาบันวิจัยที่ไซ่ง่อน ทำวิจัยได้ผลมากมาย จนกลายเป็น success story ขององค์การอนามัยโลกที่สามารถประสานความร่วมมือให้ประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะไทย ช่วยเวียดนามพัฒนาศักยภาพทางการวิจัยได้ เราก็อปลอยดีใจไปด้วย

ประเทศอดีตคอมมิวนิสต์ที่ผมมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องถึง 15 ปี อีกแห่งหนึ่ง คือ ประเทศมองโกเลีย ในปี 1990 สหภาพโซเวียตล่มสลาย มองโกเลียประสบปัญหาหนัก ทั้งเศรษฐกิจ สังคมและอุดมการณ์ ประชาชนตัดสินใจเลือกระบอบประชาธิปไตย และเปลี่ยนผ่านการนำ จากผู้นำอาวุโสรุ่นเก่ามาเป็นคนหนุ่มสาวอายุน้อยรุ่นใหม่ รัฐบาลมองโกเลียออกแสวงหาความช่วยเหลือในเอเชีย พบว่าคนไทยใจดี เขาจึงส่งหมอมจากมองโกเลียมาเรียนในช่วงปี 1992 หลังจากนั้นในปี 1994 องค์การอนามัยโลกส่งผมร่วมไปกับทีมผู้เชี่ยวชาญจาก

อังกฤษและสิงคโปร์ ช่วยกันวางแผนพัฒนาศักยภาพงานวิจัย ต่อมาผมไปช่วยจัดอบรมพัฒนาโครงสร้างวิจัยหลายครั้ง และรับนักศึกษาจากสถาบันวิจัยแม่และเด็กมาเรียนต่อเนื่องกัน จนถึงปัจจุบันเป็นคนที่เก๋า คนที่เจ็ดซึ่งเพิ่งจบปริญญาเอกไปไม่นานเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีฝีมือที่สุด งานวิจัยวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของเธอปรับระบบฝากครรภ์ทำให้ป้องกันการติดเชื้อซิฟิลิสของเด็กในครรภ์ได้ผลดีมาก เมื่อไปนำเสนอ ณ ที่ใดจะได้รับคำชมเชยในเรื่องความเข้มแข็งของระเบียบวิธีวิจัยของงานชิ้นนี้เสมอ หน่วยงานของเธอเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีองค์การอนามัยโลกถือว่าเป็น success story ประเทศไทยก็มีส่วนร่วมในความสำเร็จนี้ไม่น้อย

ประเทศที่น่าสนใจอีกประเทศหนึ่งคือ จีน ประเทศนี้ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การอนามัยโลกพร้อม ๆ กับอินโดนีเซียและไทย คือประมาณทศวรรษ 1970-1980 ผมจึงดูเหมือนเข้าไปเมื่อตลาดวายแล้ว คือ องค์การอนามัยโลกส่งนักศึกษามาเรียนเพียงช่วงสั้นคือปี 1994-1996 หลังจากนั้นก็ไม่มีทุนเข้ามาอีก ทว่าจีนคือเป้าหมายทางยุทธศาสตร์นานาชาติของผม เพราะจีนเป็นประเทศใหญ่ที่น่าสนใจมาก ผมพูดภาษาจีนได้ อ่านได้นิดหน่อย น่าจะใช้ทุนเดิมเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ ช่วงปี 1994-2000 ปักกิ่งเป็นเพียงทางผ่านของผมเข้าสู่มองโกเลีย ผมมีโอกาเข้าไปสัมผัสกับระบบมหาวิทยาลัยจีนเมื่อปี 2000 โดยท่านอธิการบดีมอบหมายให้ไปเปิดตลาดจีน เข้าร่วมประชุมมหาวิทยาลัยไทยจีนที่เมืองคุนหมิง ฝ่ายไทยตั้งใจว่าจะให้จีนส่งนักเรียนมาเรียนไทย แต่จากการประชุมจีนบอกว่ามหาวิทยาลัยจีนออกนอกกรอบราชการไปแล้ว รัฐไม่ให้เงินสนับสนุน แต่จัดระบบทรัพย์สินทางปัญญาให้มหาวิทยาลัยพัฒนาทรัพย์สินนี้ร่วมกับภาคเอกชน ซึ่งจีนทำได้ดีกว่าไทยมาก มหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ ของจีนมีทรัพย์สินทางปัญญาจากการร่วมกับภาคอุตสาหกรรมจน

ร่ำรวย อธิการบดีต้องกลายเป็นซีอีโอ คอยบริหารทรัพย์สินเหล่านี้ในขณะที่
อธิการบดีไทยต้องคอยวิ่งเต้นขอความเห็นใจจากสำนักงานงบประมาณและต้อง
ทนให้นักการเมืองโขกสับขู่เช็กเพื่อให้งบประมาณลดเลี้ยวต่อท่อให้ถึงเงินไหล
สู่ฐานเสียงของตน

เวลาไปไร้ดื้อต่างประเทศมหาวิทยาลัยไทยส่วนใหญ่จะจัดนิทรรศการ
เชิญชวนให้คนมาเรียน แต่รูปแบบทางการตลาดของผมแตกต่างออกไป
หลักสูตรของเราขนาดเล็กไม่ต้องการคนมาเรียนมากนัก วิสัยของผม คือ การ
เข้าไปเจรจาโดยตรง โดยอาศัยความสามารถด้านภาษาจีนที่มีอยู่บ้างและการ
เล่าถึงประสบการณ์ทำงาน ตลอดจนการบรรยายทางวิชาการเป็นภาษาจีนปน
อังกฤษ ซึ่งสอดแทรกปรัชญาวิธีคิดแบบจีนควบคู่ไปกับเทคนิคด้านระบอบวิทยา
ยกตัวอย่าง เช่น ในเมืองจีนมีจุดท่องเที่ยวที่ถือว่าเป็นประตูละครซึ่งถ้า
ปลาคาร์พที่กระโดดผ่านแล้วจะกลายเป็นมังกร เวลาผมบรรยายเรื่องการเขียน
บทความวิชาการลงวารสารนานาชาติ ผมก็บอกว่านักวิจัยรุ่นใหม่ ๆ ของจีน
เหมือนปลาคาร์พที่มีจำนวนมหาศาล การตีพิมพ์วารสารนานาชาติเป็นเหมือน
ประตูที่ปลาคาร์พเหล่านี้ต้องกระโดดผ่านให้กลายเป็นมังกร ผู้ฟังก็ชอบใจ
ใหญ่ อีกหนึ่งปีต่อมาก็ได้ทราบว่ารัฐบาลจีนอัดฉีดให้ปลาคาร์พเหล่านี้เป็น

อธิการบดีต้องกลายเป็นซีอีโอ คอยบริหารทรัพย์สินเหล่านี้ในขณะที่อธิการบดีไทยต้องคอยวิ่งเต้นขอความเห็นใจจากสำนักงานงบประมาณ

มังกรให้มากที่สุด ใครตีพิมพ์ได้สำเร็จจะมีค่าตอบแทนสูง ดูเหมือนมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในโลกรวมทั้งของไทยเรามองเห็นประตุสุวรรณค์แห่งการตีพิมพ์แบบนี้เป็นสรวง ใคร ๆ ก็อยากเป็นมังกร เป็นได้แล้วไม่ว่าจะช่วยปลาคราฟท์อื่น ๆ จำนวนมากได้หรือไม่

ความสนใจพิเศษของผมเกี่ยวกับประเทศจีนในตอนนั้น คือ พื้นที่สิบสองปันนา ด้วยเหตุสองประการ ประการแรกคือ เส้นแห่งชนชาติไท-ลาว วัฒนธรรมที่อ่อนโยนและอุดมสมบูรณ์ ซึ่งผมได้สัมผัสระหว่างกิจกรรมนักศึกษาแพทย์ และจากการเผชิญชีวิตเสี่ยงเป็นเสี่ยงตายกับชาวอีสานเหนือ ข้อแตกต่างที่สำคัญ คือ ชนชาติไทลื้อ อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินใหญ่ ไม่ได้รับอิทธิพลจากมหาอำนาจทางการค้าอย่างจีน อินเดีย และยุโรป อย่างชาวไทยน้อยเช่นพวกเรา ถ้าได้เข้าใจไทลื้อจะช่วยให้เราเข้าใจชนชาติไท-ลาวโดยภาพรวมได้ดีขึ้น ประการที่สอง คือ พื้นที่ตะเข็บรอยต่อไทย-ลาว-จีน เคยเป็น “แนวหลัง” ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยซึ่งผมเกือบจะต้องส่งภรรยาไปอยู่เมื่อตอนตั้งครรภ์ครั้งแรก แต่ไม่ได้ไปเพราะแท้งเสียก่อน

ผมสนใจงานของศาสตราจารย์รยรง จีระนคร ซึ่งเป็นชาวหาดใหญ่ที่ไปอยู่กับไทลื้อหลายปี และได้รับเชิญมาเป็นศาสตราจารย์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านได้รับยกย่องว่าเป็นศาสตราจารย์สองแผ่นดินทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งผมก็ได้เป็นศาสตราจารย์รับเชิญที่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์คุณหมิงด้วย จึงถือว่าเป็นศาสตราจารย์สองแผ่นดินเหมือนกัน และมาจากหาดใหญ่เหมือนกันด้วย ตอนหลังผมได้พบปะกับท่านหลายรอบ สนทนากันอยู่นานในแต่ละครั้ง และได้เชิญท่านมาบรรยายที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เปรียบเทียบการดูแลคนกลุ่มน้อยของไทยกับจีน เรายังติดต่อไปมาหาสู่กันเสมอ

ผมวางยุทธศาสตร์ระยะกลางว่าการที่จะเข้าไปเรียนที่สิบสองปันนาได้ ต้องผ่านด่านคุณหมิงเท่านั้น ถ้าได้รับความยอมรับที่คุณหมิงก็มีโอกาสได้เข้า สิบสองปันนา แต่ทว่าการได้นักเรียนจากคุณหมิงในต้นสหัสวรรษ 2000 ไม่ง่าย ที่เดียว แต่ละคนที่ติดต่อหายสาบสูญไปอยู่เอเมริกากันหมด ผมต้องไปคุณหมิง สามรอบจึงจะได้นักศึกษาคนแรกจากที่นั่น เขาเป็นหัวหน้าภาควิชาาระบาด วิทยา ผมต้องเจรจาหว่านล้อมกับรองคณบดีของเขา คิดถึงเล่าปี่ต้องไป นั้งคุกเขาที่ปลายเท้าขึงถึงสามรอบกว่าจะได้ตัวมา ในที่สุดก็สนใจ ผมดูแล นักศึกษาคณนี้อย่างดี เราสนิทกันมาก

งานวิจัยของเราอยู่ที่สิบสองปันนา ผมลงภาคสนามกับเขาที่เมืองเชียงรุ่ง หรือจิ่งหง ตั้งใจขอเข้าชมโรงพยาบาลเผื่อจะพบคนไข้หรือหมอไทลื้อบ้างแต่ก็ ไม่ได้รับอนุญาต ตกบ่ายแก่ ๆ หลังเลิกงาน ผมไปเดินดูวัดใกล้ ๆ โรงแรม พบพระสงฆ์กำลังตัดหญ้ากวาดลานวัดอยู่ งานจรยฺทฺธในวัยหนุ่มสอนผมว่าการ ใช้แรงงานช่วยเหลือคนเป็นยุทธวิธีเข้าหามวลชนได้ดีที่สุดผมจึงไปช่วยตัดหญ้า กวาดขยะด้วย หลังจากนั้นจึงได้พูดคุยกับพระและเข้าไปหลังวัดพบเณรกำลัง ฉันทมาอยู่ (ในพื้นที่ไทลื้อและล้านนาบางส่วนถือว่าการฉันทอาหารเย็นไม่ขัด ต่ออริกาลโภชนาเวรมณี ซึ่งเป็นศีลข้อที่หก) หลังจากพูดคุยก็ทราบที่บ้านเณร คนหนึ่งอยู่ใกล้ ๆ จึงขอให้เณรพาไปหาพ่อแม่เพื่อจะคุยด้วย เดินเข้าหมู่บ้าน ไปสักกิโลเมตรหนึ่งก็ถึง โยมพ่อของเณรกับพี่น้องของเขากำลังขนข้าวเข้ายุ้ง ผมจึงนำลูกศิษย์จีนฮั่นคนนี้ไปช่วยเขาขนข้าวทำให้งานแล้วเสร็จเร็วขึ้น ซึ่งใช้ เวลาชั่วโมงเศษ เจ้าของบ้านก็เลยชวนกินข้าวเย็น จากนั้นจึงพาไปเข้าชมการ แสดงทางวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งเขามีบัตรลดเพราะเขาเป็นตัวละคร เอก เลิกการแสดงแล้วเราคุยกันจนถึงเที่ยงคืนจึงกลับที่พัก

งานวิจัยของลูกศิษย์คนแรกเป็นไปได้ดี เขาจบปริญญาเอกและย้ายที่ทำงานแล้ว แต่ได้แนะนำปากต่อปากทำให้ผมได้ลูกศิษย์จากคุณหมิงต่อเนื่องมาตลอดทศวรรษนี้ ภายในสิบปีนับตั้งแต่ผมเริ่มงานที่คุนหมิง ผมมีงานตีพิมพ์นานาชาติร่วมกับลูกศิษย์เหล่านี้สิบกว่าชิ้น มีงานเกี่ยวกับสุขภาพของชาวสิบสองปันนาตีพิมพ์แล้วสี่ชิ้น ปัจจุบันลูกศิษย์คนหนึ่งทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการแพทย์ชาติพันธุ์เผ่าไทลื้อ ผมมีโอกาสดำเนินเข้าไปสัมผัสกับแพทย์ชนเผ่าเหล่านั้น ลูกศิษย์อีกคนหนึ่งวิจัยเพิ่มศักยภาพหมอเท้าเปล่าในแถบพื้นที่ชายแดนจีน-พม่า ความใฝ่ฝันของผมที่จะเข้าไปในพื้นที่เหล่านี้เป็นจริงแล้ว ผมน่าที่จะทำประโยชน์ทางวิชาการให้กับพี่น้องชนเผ่าแถบนั้นให้มากขึ้นไปอีก

ในทศวรรษที่ผ่านมา นักศึกษาจีนเป็นหนึ่งในสามของนักศึกษาทั้งหมดมีจำนวนรองจากนักศึกษาไทย การที่สถาบันเหล่านี้ส่งคนมาเรียนทำให้เขาได้งานตีพิมพ์นานาชาติเพิ่มความยอมรับในประเทศ ลูกศิษย์ที่จบไปแล้วกลับได้ดิบได้ดีเป็นศาสตราจารย์ถึงห้าคน หัวหน้าสถาบันที่ส่งมาเรียนก็เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาประจำพื้นที่ได้ชื่ออยู่ในการตีพิมพ์ทำให้ได้ดีไปด้วย นอกจากสอนวิชาการให้แล้ว ผมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักศึกษาพวกนี้อยู่เนื่อง ๆ นักศึกษาหลายคนเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนก่อนมาเรียน บางคนเข้าพรรคหลังเรียนจบเพื่อความเจริญก้าวหน้า เขาพูดกันในหมู่นักศึกษาว่าผมมีความเป็นคอมมิวนิสต์มากกว่าสมาชิกพรรคในประเทศเขา ผมพยายามกระตุ้นให้เขามองหาการเปลี่ยนแปลงสร้างสังคมจีนใหม่ให้ดีขึ้น งานวิจัยของเขาที่ทำด้านเศรษฐศาสตร์สาธารณสุขสะท้อนให้เห็นปัญหาเรื่องนี้อย่างชัดเจน วันหนึ่งข้างหน้า ชาวจีนที่ยากจนจะได้หลุดพ้นจากภาวะล้มละลายจากการรักษาพยาบาลซึ่งพบบ่อยมากในขณะนี้

การเดินทางครั้งนี้ฉันได้พยายามฝึกความอดทนเรื่องการ
ดื่ม น้ำ วินัยเรื่องการกินและดื่มทำให้ยี่สิบกว่าปีของการ
เดินทางไปในที่ซึ่งมีปัญหาเรื่องสุขอนามัย ฉันไม่เคยป่วย
จากอาหารหรือน้ำเลย

คราวนี้ขอเล่าประเทศในเอเชียใต้บ้าง นักศึกษาที่จบปริญญาเอก
คนแรกจากฉันซึ่งก็เป็นคนแรกของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ด้วยเป็นชาว
เนปาล เธอเป็นพยาบาลทหาร ฉลาดหลักแหลม สุขุม เธอได้ทุนจากกรมวิเทศ
สการ มาเรียนปริญญาโทในปี 1993 แล้วต่อปริญญาเอกในปี 1996 เมื่อ
ที่เราไปเก็บข้อมูล ชื่อจุมล่า อยู่ไปทางตะวันตกของประเทศ ทีมเก็บข้อมูลต้อง
รอวันที่อากาศดีจึงเดินทางออกจากกัตมาณฑุ บินไปค้างที่เมืองเนปาลกุน แล้ว
จึงบินเครื่องบินเล็กไปลงจุมล่า จุมล่าเป็นเขตล้าหลังที่สุดของเนปาลเนื่องจาก
ปัญหาทางคมนาคม หลังค้างหนึ่งคืน เราเดินเท้าต่อไปยังหมู่บ้านเป้าหมาย
ออกจากที่พักแต่เช้า ลูกศิษย์คนนี้เก่งเรื่องงานภาคสนามมากเนื่องจากเธอเป็น
พยาบาลทหาร การติดต่อกับมวลชนทำได้คล่องแคล่วน่าประทับใจ ทางเดินไป
สู่หมู่บ้านเป็นไหล่เขา ทิวทัศน์สวยแบบ alpine อากาศดี เสียอย่างเดียวเวลา
เข้าใกล้หมู่บ้านจะได้กลิ่นอุจจาระ การเดินทางยาวนานเช่นนี้น้ำดื่มเป็นเรื่อง
สำคัญ ฉันต้องหาและจดจำร้านขายชาข้างทางซึ่งอยู่ห่าง ๆ กันเป็นชั่วโมง เพื่อ
ที่จะจัดสรรทรัพยากรน้ำในขากลับ หม้อต้มชาคันดำ ถ้วยชาทำด้วยสแตนเลส
ผ้าเช็ดถ้วยดำเหมือนผ้าขัตรองเท้า แต่ก็ปลอดภัยกว่าน้ำในลำธาร เดินทางไป
จนดวงอาทิตย์ลับเหลี่ยมเขา จะต้องเดินขึ้นเขาขึ้นอีกครั้งชั่วโมง การเดินทาง

ครั้งนั้นผมได้พยายามฝึกความอดทนเรื่องการดื่ม น้ำ วินัยเรื่องการกินและดื่ม ทำให้เสียสิบกว่าปีของการเดินทางไปในที่ซึ่งมีปัญหาเรื่องสุขอนามัย ผมไม่เคยป่วยจากอาหารหรือน้ำเลย หลังงานวิจัยสิ้นสุด ไม่ทันได้แก้ปัญหาก็ให้ชาวบ้านก็เกิดสงครามกลางเมืองในเนปาล กบฏลัทธิเหมาใช้ยุทธศาสตร์ชนบทล้อมเมือง จุ่มล่ากลายเป็นเขตปลดปล่อยเข้าไม่ได้ ต่อมาสงครามสงบลงบ้าง มีการเลือกตั้ง พรรคลัทธิเหมาได้ชัยชนะ เรายังไม่มีโอกาสเข้าจุ่มล่าอีก ลูกศิษย์คนเก่งของผมก็ยังเป็นนายทหารอยู่ในกองทัพเนปาลจนถึงปัจจุบัน

ผมมีลูกศิษย์เนปาลรวมเจ็ดคน สามคนแรกมาในยุคต้น คือ 1992-1997 สิ้นสุดท้ายมาจากวิทยาลัยสาธารณสุขของสหกรณ์รอบศตูปใหญ่ในเมืองหลวง ระหว่าง 2006 ถึงปัจจุบัน พันธกิจในยุคหลังของเราไม่ใช่เพื่อฝึกอบรมเท่านั้น เขาขอให้เราช่วยสร้างความเข้มแข็งทางด้านวิจัยให้กับวิทยาลัยแห่งนี้ ซึ่งเป็นเรื่องท้าทายมาก การสอนลูกศิษย์ให้ตีพิมพ์ในวารสารนานาชาติได้เป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้น เมื่อสิบกว่าปีที่แล้ว ณ ทศวรรษ 2010 สิ่งที่ทำหายในการเป็นสถาบันที่เลี้ยง คือ เราพัฒนาระบบการจัดการงานวิจัยของเขาได้อย่างไร การที่สถาบันหนึ่ง ๆ ได้รับทุนการศึกษาเพื่อให้อาจารย์ไปรับการฝึกอบรมเป็นเรื่องดี แต่ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะทำให้สถาบันเติบโตด้านการวิจัยได้ เขายังต้องการการพัฒนาการจัดการ ซึ่งเราจะต้องช่วยอย่างต่อเนื่องต่อไป นี่คือการท้าทายใหม่

ประเทศเอเชียใต้ที่ผมสัมผัสด้วยมากที่สุด คือ บังคลาเทศ ในช่วง 1994-1996 องค์การอนามัยโลกส่งหมอมาเรียน 3 ราย มีอยู่รายหนึ่งเป็นคุณย่าอายุกว่า 50 ปี Dr. Masrul ลูกศิษย์ชาวอินโดนีเซียที่เล่ามาแล้วเรียกเธอว่า Mother of Epidemiology เธอเรียนภาคทฤษฎีด้วยความยากลำบาก แต่จุดเด่นของเธอคือความสามารถทางมนุษยสัมพันธ์ เวลาไปฝึกภาคสนาม เธอจะชวนเชิญนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติตอบแบบสอบถามได้มากที่สุด ผมมอง

นักวิจัยส่วนใหญ่มักจะมีทัศนคติด้านมนุษยสัมพันธ์ น้อย หวังแต่จะได้ข้อมูลไปวิเคราะห์และเขียนงานวิจัย ทำให้ข้อมูลคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร

เห็นความสามารถพิเศษของเธอ ซึ่งหาได้ยาก นักวิจัยส่วนใหญ่มักจะมีทัศนคติด้านมนุษยสัมพันธ์น้อย หวังแต่จะได้ข้อมูลไปวิเคราะห์และเขียนงานวิจัยทำให้ข้อมูลคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร งานวิจัยของเธอคนนี้เป็นเรื่องความพิการจากการคลอดบุตร โดยสำรวจในสลัม เธอตรวจภายในหญิงเหล่านั้นได้หลายร้อยคน เสียชีวิตที่ทำงานชิ้นนั้นไม่ได้ตีพิมพ์ เพื่อนร่วมชาติของเธอที่เป็นนักศึกษาของผมอีกคนหนึ่งเป็นหมอหนุ่ม ว่องไว สถาบันที่ส่งสองคนนี้มีปัญหาต้องล่มสลายเพราะผู้อำนวยการลาออก หมอหนุ่มคนนี้ออกหางานทำ มีโครงการวิจัยจากมหาวิทยาลัยจอห์นส ฮอปกินส์ เรื่องวิตามินเอในภาคเหนือของบังคลาเทศ ต้องการนักวิจัยประจำการ มีผู้สมัครที่เด่นที่โครงการต้องคัดเลือกอยู่สองคน คนหนึ่งคือลูกศิษย์หนุ่มของผมคนนี้ อีกคนจบจากจอห์นส ฮอปกินส์โดยตรง ผลการประเมินปรากฏว่าลูกศิษย์ผมได้ ผู้ประเมินบอกว่าการศึกษาที่เขาได้รับดีมากทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติ เมื่อปรากฏเรื่องแบบนี้บ่อยเข้าชื่อเสียงหลักสูตรก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ

ลูกศิษย์ชาวบังคลาเทศที่เก่งที่สุดไม่ใช่หมอ เขาเรียนหมอไม่ได้เนื่องจาก การบาดเจ็บทางสายตาในวัยเด็กจากการเล่นระเบิดที่หลงเหลือในยุคสงคราม ระหว่างก่อนบังคลาเทศจะแยกออกจากปากีสถาน หมอคนนี้นับค้นคว้าด้วยตนเอง เก่งมาก ความคิดดี ผมประเมินว่าการทบทวนวรรณกรรมของเขาทำได้ดีกว่า

แพทย์ส่วนใหญ่ เมื่อเขาจบไป ผมมีโครงการวิจัยร่วมระหว่างผมกับลูกศิษย์ ข้อมูลจากบังคลาเทศเป็นข้อมูลที่ดีที่สุดแห่งหนึ่ง เนื่องจากคุณป้าที่เป็นลูกศิษย์ ผมคนนั้นตั้งใจเก็บข้อมูลมาก ทำงานอย่างละเอียด ถึงแม้เธอจะอายุมากแล้ว เธอก็ยังอุตส่าห์ไปนอนรอเก็บข้อมูลในโรงพยาบาล ข้อมูลที่เก็บได้นำมาให้ ลูกศิษย์ผู้ชายคนเก่งของผมคนนี้จัดการลงคอมพิวเตอร์ คุณภาพข้อมูลจึงมี คุณภาพดีมาก ต่อมาลูกศิษย์ผู้ชายย้ายไปทำงานที่ International Center for Diarrheal Disease Research หรือ ICDDR,B ซึ่งเป็นสถาบันวิจัยนานาชาติ ที่มีชื่อเสียงในบังคลาเทศ เขาตีพิมพ์งานวิจัยโดยเป็นชื่อแรกในวารสาร Lancet และตอนหลังได้เป็นนักวิจัยหลังปริญญาอยู่ที่มหาวิทยาลัยจอห์นส ฮอปกินส์ คนที่ ICDDR,B บอกว่าเขาคงไม่กลับมาแล้ว แต่ผมเชื่อว่าถ้าลูกศิษย์คนนี้ได้แรง ดลใจจากผมเพียงพอ และเงื่อนไขไม่เลวร้ายเกินไปเขาน่าจะกลับบังคลาเทศ

นอกจากลูกศิษย์สองสามคนแล้ว ผมยังมีงานเป็นที่ปรึกษาโครงการ ธนาคารโลก ควบคุมโรคหน้าโดยแมลง ได้ลงพื้นที่ในชนบทสองสามแห่งเพื่อวิจัย โรค kala asar (กาฬอาซาร์) คำว่า kala ก็คือ กาฬ หรือ สีดำ ส่วน อาซาร์ เป็นภาษาอาหรับแปลว่าการเจ็บป่วย โรคนี้ผู้ป่วยจะมีผิวดำ นำโรคโดยรี้นฝอย ทราย ผมช่วยศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยจิตาออกวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องการ ใช้ยาเหน็บทวารให้ชาวบ้านรักษาไข้มาเลเรียขึ้นสมองในพื้นที่ห่างไกลในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ และวิจัยโรคจากสารหนูในปลายทศวรรษ 1990 ปัจจุบัน ได้ลูกศิษย์สองคนทำงานในโรงพยาบาลเรือสำเภาในแม่น้ำ ความสัมพันธ์กับ ประเทศนี้จึงดีทีเดียว ผมจำได้ว่าผมเคยให้กำลังใจจากนักวิชาการอาวุโสด้าน กาฬอาซาร์ว่า วันหนึ่งประเทศนี้ต้องหลุดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ ตลอด ระยะเวลาสิบห้าปีที่ทำงานร่วมกับบังคลาเทศ ผมเห็นพัฒนาการที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มนักวิชาการและนักบริหารมืออาชีพ ทำให้กำลังใจของผม

กำลังเป็นจริงมากขึ้นทุกที บทเรียนของผมจากประเทศนี้ ก็คือ ถึงประเทศจะอ่อนแอเพียงไรก็ยังมีความหวัง ในกลุ่มคนจำนวนมากย่อมมีคนเก่ง และความเก่งมีหลายมิติ ถ้าเราหาคนเก่งและความเก่งเจอ งานยาก ๆ ก็อาจจะประสบความสำเร็จ

ประเทศที่ผมไม่ค่อยประสบความสำเร็จในการเจาะตลาดวิชาการ คือ เกาหลีเหนือ ผมไปเป็นวิทยากรในประเทศนั้นสามครั้งตั้งแต่ปี 2001 ครั้งแรกสนุกที่สุด เรื่องค่อนข้างวุ่นวาย เมื่อผมออกจากโรงแรมในวันแรกเพื่อเดินไปสำรวจพื้นที่รอบ ๆ ซึ่งเป็นนิสัยของผมไม่ว่าไปอยู่ ณ ที่ใด ผมไม่ได้บอกไกด์และล่าม เขาตามหาผมจ่าละห้วนเพราะผิดกฎเกณฑ์ หลังจากนั้นผมก็ออกไปเดินกับเขาทุกวัน ฟังล่ามเล่าเรื่องอุดมการณ์ของประเทศของเขาจนชิน ผมบอกให้เขาจัดนักวิชาการชั้นนำทางด้านสุขภาพมาเข้าอบรมสี่กลุ่ม คือ แพทย์จากโรงพยาบาลตติยภูมิ นักสถิติ นักสาธารณสุข และเจ้าหน้าที่คอมพิวเตอร์ พวกนี้ตั้งใจเรียนหิวกระหายความรู้มาก นักสถิติมักถามคำถามทางทฤษฎีลึก ๆ ซึ่งผมก็ตอบให้ทุกคนในพื้นฐานที่ต่างกันฟังได้เข้าใจ

ผมสอนการประมวลผลข้อมูลโดยบอกว่าต้องลงเก็บข้อมูลในภาคสนาม ต่อรองอยู่พักใหญ่เขารู้ว่าผมเป็นมิตรจึงตกลง ผมได้เข้าไปโรงพยาบาลชุมชน

บทเรียนของผมจากประเทศนี้ ก็คือ ถึงประเทศจะอ่อนแอเพียงไรก็ยังมีความหวัง ในกลุ่มคนจำนวนมากย่อมมีคนเก่ง และความเก่งมีหลายมิติ ถ้าเราหาคนเก่งและความเก่งเจอ งานยาก ๆ ก็อาจจะประสบความสำเร็จ

คุยกับพวกแพทย์ซึ่งเล่าว่าขาดแคลนยามาก และนำผู้เข้าร่วมประชุมเก็บข้อมูล เรื่องความดันโลหิตของชาวบ้านโดยรอบ จากนั้นได้ถือโอกาสเข้าบริเวณที่พัก เพื่อพูดคุยกับผู้อยู่อาศัยบนแฟลตซึ่งโครงสร้างไม่แตกต่างกับแฟลตในประเทศ จีน เวียดนาม และ มองโกเลียในสมัยนั้น ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการ

แม้ผมจะไม่ได้นักเรียนจากประเทศเกาหลีเหนือเลยสักคน
ผมก็ได้บทเรียนว่าความรู้และเทคนิคที่มีอยู่ เป็นประโยชน์
ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทักษะในการวิจัย
ชุมชนทำให้เราสามารถเข้าถึงสิ่งที่คนอื่นไม่มีโอกาสเข้าถึง

เมืองกับเจ้าของบ้าน กลับมาแล้วจึงนำข้อมูลที่เก็บได้มาให้ผู้เข้าร่วมประชุม วิเคราะห์ ผลพบว่าชาวบ้านความดันโลหิตสูงกันมาก กลุ่มที่เดิมเกลือระหว่าง รับประทานอาหารมีความดันโลหิตสูงกว่ากลุ่มที่ไม่เติมเฉลี่ย 10 มม.ปรอท ท่ามกลางความขาดแคลนหยูกยา การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดีอาจจะช่วย บรรเทาปัญหาความเสี่ยงทางสุขภาพได้

เมื่อสิ้นสุดการอบรมสามสัปดาห์ ในที่ประชุมครั้งสุดท้ายผมได้รับคำ ยกย่องจากผู้นำของเขาในเรื่องวิธีการจัดการเรียนการสอน เขาบอกนักวิชาการ ของเขาว่าให้ดูผมเป็นแบบอย่าง แล้วทุกคนมาส่งผมที่รถเป็นการลาจาก ผม กลับไปจัดอบรมอีกสองครั้ง สองรอบหลังนี้ได้ทำงานกับนักวิชาการไทยสอง คน คือ คุณหมอวสันต์ ภิญญวิวัฒน์ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่องค์การอนามัยโลกอยู่ ที่นั่น และคุณหมอลักขณา ไทยเครือ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่ง ไปด้วยกัน ถึงแม้ผมจะไม่ได้นักเรียนจากประเทศเกาหลีเหนือเลยสักคน ผมก็ได้ บทเรียนว่าความรู้และเทคนิคที่มีอยู่ เป็นประโยชน์ในการสร้างความสัมพันธ์ ที่ดีต่อกัน ทักษะในการวิจัยชุมชนทำให้เราสามารถเข้าถึงสิ่งที่คนอื่นไม่มีโอกาส เข้าถึง ผมคงต้องรอคอยโอกาสต่อไปที่จะช่วยมีส่วนร่วมสร้างความเจริญทาง วิชาการให้กับประเทศปิดแบบนี้

สถาบันพี่เลี้ยง (Mentoring institution)

ในระยะหลัง งานความสำเร็จส่วนบุคคลจากความเป็นครูและที่ปรึกษา เป็นความสำเร็จของหน่วยระดับชาติทั้งหน่วยในฐานะสถาบันพี่เลี้ยง เนื่องจากอาจารย์ของเรามีจำนวนมากขึ้นและอาจารย์รุ่นน้องก็มีคุณภาพสูง เราจึงได้รับความไว้วางใจจากสถาบันต่างประเทศและแหล่งทุน ยกให้เราเป็น สถาบันพี่เลี้ยงอย่างเป็นทางการ ทุก ๆ ปีจะมีสัญญาจากองค์การอนามัยโลก ขอให้เราไปเยี่ยมจัดอบรม ติดตามความก้าวหน้าของสถาบันรุ่นน้องในประเทศ

อาจารย์ของเรามีจำนวนมากขึ้นและอาจารย์รุ่นน้องก็มีคุณภาพสูง เราจึงได้รับความไว้วางใจจากสถาบันต่างประเทศและแหล่งทุน ยกให้เราเป็นสถาบันที่เลี้ยงอย่างเป็นทางการ ทุก ๆ ปีจะมีสัญญาจากองค์การอนามัยโลกขอให้เราไปเยี่ยมจัดอบรม ติดตามความก้าวหน้าของสถาบันรุ่นน้อง

least developed countries เช่น พม่า ลาว กัมพูชา ภูฏาน ผมไม่ใช่เป็นผู้เดินทางหลักอีกต่อไป ทีมงานเราออกไปในหน้าที่ต่าง ๆ เช่น ช่วยพัฒนาโครงสร้างวิจัย จัดอบรมการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น

ในเรื่องการรับคนมาเรียนเป็นเรื่องปกติของเราอยู่แล้ว แต่การส่งออกเป็นเรื่องใหม่ ผมตั้งคณะกรรมการประกอบด้วยอาจารย์อาวุโสคณะต่าง ๆ ให้ช่วยกันตั้งเกณฑ์และคัดเลือกส่งนักศึกษาหรือบัณฑิตของเราไปประเทศอื่น ผมให้หลักการแก่กรรมการว่า เราต้องมีคนรุ่นใหม่ทั้งพุทธและมุสลิม และต้องมีชาย-หญิง ในสัดส่วนที่เหมาะสม

นอกจากทุนจากองค์การอนามัยโลกแล้ว หน่วยระบาดวิทยาได้ทุนจากแหล่งอื่น ๆ ในการพัฒนาสถาบันรุ่นน้องในประเทศอื่นอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะทุน FK จากรัฐบาลนอร์เวย์ ประเทศนี้มีรายได้ต่อประชากรสูงที่สุดในโลกและให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาในสัดส่วนที่มากที่สุดในโลกด้วย คือ สูงถึงร้อยละหนึ่งของรายได้ประชาชาติ ทุนที่ทางนอร์เวย์ให้เราเป็นการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศกำลังพัฒนาด้วยกันเอง หรือที่เรียกว่า south-south collaboration จากชื่อเสียงที่ผ่านมา ทำให้ทุนนี้มาติดต่อหน่วยระบาดวิทยาให้เป็นผู้ประสานงานในปี 2006 ในที่สุดสมาชิกกลุ่มในเครือข่ายเลือกให้เราเป็น lead partner หรือผู้นำ พวกเราทุกคนได้เรียนรู้หลักการ การแลกเปลี่ยนและได้ประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนสูงสุด เนื่องจากความเข้มแข็งทางวิชาการหน่วยระบาดวิทยาเป็นที่ซึ่งสถาบันในเครือข่ายอยากส่งคนมาเรียนมากที่สุด และอยากรับคนของเราไปร่วมงานมากที่สุดด้วย

ในเรื่องการรับคนมาเรียนเป็นเรื่องปกติของเราอยู่แล้ว แต่การส่งออกเป็นเรื่องใหม่ ผมตั้งคณะกรรมการประกอบด้วยอาจารย์อาวุโสคณะต่าง ๆ ให้

ช่วยกันตั้งเกณฑ์และคัดเลือกส่งนักศึกษาหรือบัณฑิตของเราไปประเทศอื่น ผมให้หลักการแก่กรรมการว่า เราต้องมีคนรุ่นใหม่ทั้งพุทธและมุสลิม และต้องมีชาย-หญิง ในสัดส่วนที่เหมาะสม อย่างเช่นที่ปักกิ่ง ในปีแรกกรรมการคัดเลือกส่งนักไอทีหนุ่มสาวจบใหม่ไปสองคน ทำงานร่วมกับไอทีของจีนและนอร์เวย์ เมื่อกลับมาทำงานในประเทศไทย ทำงานครบหนึ่งปีตามสัญญา คนหนึ่งในนั้นซึ่งเรียนรู้ภาษาจีนได้ดีมากกลับไปทำงานในปักกิ่ง และต่อไปประเทศนอร์เวย์ อีกคนหนึ่งเป็นกำลังสำคัญในหน่วยระบาดวิทยา ปีต่อมาเราส่งนักศึกษาหญิงจบใหม่จากปัตตานีไปเรียนรู้การทำงานที่นั่น สามารถสร้างผลงานตีพิมพ์ในวารสารวิชาการภาษาจีนได้ คนสุดท้ายที่ส่งไป คือผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิรติ แซ่ลี้ม ซึ่งเป็นลูกศิษย์ทำงานที่หน่วยระบาดฯ สิบปีก่อนไปเป็นอาจารย์ที่ ม.อ. ปัตตานี เราสามารถสร้างความเชื่อมโยงไปจัดอบรมซอฟต์แวร์ที่ผมพัฒนาขึ้นในมหาวิทยาลัยปักกิ่ง และช่วยสอนอาจารย์และนักศึกษาในมหาวิทยาลัยอีกสองแห่งใช้ซอฟต์แวร์ดังกล่าววิเคราะห์ข้อมูล มีผลงานวิชาการร่วมกัน ในที่สุดพรรคพวกของเราในปักกิ่งสรุปว่า การแลกเปลี่ยน south-south แบบนี้ดีกว่าการแลกเปลี่ยนแบบ north-south ที่เขาเคยประสบ ในปีหน้าสถาบันในปักกิ่งจะออกค่าใช้จ่ายเชิญคนของเราไปทำงานระยะสั้นด้วยทุนของเขาเอง

นอกจากไปจีน การส่งคนรุ่นใหม่ไปทำงานในประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุดอย่างบังคลาเทศและเนปาล เป็นการหล่อหลอมพัฒนาโลกทัศน์และประสบการณ์ทำงานของเขาอย่างมาก ในปีหน้า 2011 เราจะส่งคนเก่งอีกสองคนไปสองประเทศนี้เพื่อพัฒนาระบบการจัดการงานวิจัย หลังจากที่เราได้ช่วยเขาผลิตนักวิจัยแล้ว ทั้งนี้เพราะว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่การฝึกอบรมเท่านั้น การบริหารจัดการก็เป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน ถ้าฝึกอบรมอย่างเดียวสถาบันจัดการไม่ดี นักวิจัยก็อาจจะหนีไปทำงานที่อื่น หรือถึงจำเป็น

การบริหารจัดการก็เป็นสิ่งที่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน ถ้าฝักอบรวมอย่างเดียวสถาบันจัดการไม่ดี นักวิจัยก็อาจจะหนีไปทำงานที่อื่น หรือถึงจำเป็นต้องอยู่ทำงานในสถาบันนั้นก็ไม่มีความสุขและสร้างผลงานไม่ได้

ต้องอยู่ทำงานในสถาบันนั้นก็ไม่มีความสุขและสร้างผลงานไม่ได้ การบริหารจัดการที่ดี สร้างการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ทั้งภายในสถาบัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะหน่วยให้ทุนกับหน่วยบริการสาธารณสุขและประชาชน เป้าหมายของการพัฒนาจะทำให้นักวิจัยทำงานได้สนุก

ในฐานะที่เราเป็นสถาบันพี่เลี้ยงเราต้องเสาะแสวงหาประสบการณ์นำมาทำให้เป็นวิชาการที่สถาบันใหม่ ๆ สามารถนำไปใช้ได้ ความท้าทายจึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่การทำสถาบันของเราให้เข้มแข็งอย่างเดียวอีกต่อไปแล้ว เป้าหมายคือสถาบันน้อง ๆ ในประเทศต่าง ๆ เราต้องช่วยลดช่องว่างระหว่างมนุษย์และพัฒนาคุณธรรมและความสามารถของทีมงานคนรุ่นใหม่ในเอเชียในทิศทางใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน มหาวิทยาลัยไม่ได้มีเฉพาะ “หน้าที่” (คือสิ่งที่เราถูกกำหนดว่าต้องทำ) สอน วิจัย บริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น มหาวิทยาลัยยังมี “น่าที่” (คือสิ่งที่เราเห็นว่าควรจะทำ) พัฒนายกระดับอุดมการณ์ของตนเองและคนในสังคมให้หลุดพ้นจากตัวตน เรียนรู้และทำความเข้าใจและช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ต่างชาติพันธุ์ ที่ยังลำบากกว่าเราด้วย

มหาวิทยาลัยไม่ได้มีเฉพาะ “หน้าที่” (คือ สิ่งที่เราถูก
กำหนดว่าต้องทำ) สอน วิจัย บริการวิชาการและทำนุ
บำรุงศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น มหาวิทยาลัยยังมี “หน้าที่”
(คือสิ่งที่เราเห็นว่าควรจะทำ) พัฒนาระดับอุดมการณ์
ของตนเองและคนในสังคมให้หลุดพ้นจากตัวตน เรียนรู้
และทำความเข้าใจและช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ต่าง
ชาติพันธุ์ ที่ยังลำบากกว่าเราด้วย

ว่าด้วยการเป็นครู

ลูกศิษย์ของผมฝากมาบอกว่า ให้พูดถึงเคล็ดลับของการเป็นครูที่ดีใน
การบรรยายครั้งนี้ ผมคิดถึงครูที่สอนผมมาตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงมหาวิทยาลัย
ก่อนที่จะนึกถึงตนเอง ครูต้องเก่งไหม จึงจะสอนลูกศิษย์ได้ดี ผมคิดว่าอาจจะ
ไม่ใช่ สิ่งที่ครูที่ดีมี คือ ความรักเมตตาต่อศิษย์ เห็นความสำคัญและศักยภาพ
ของศิษย์

ผมคิดว่าการสอนเทคนิคที่สำคัญที่สุด คือ การสร้างแรงบันดาลใจ
(inspiration) ให้ลูกศิษย์ บางคนบอกว่าแรงบันดาลใจที่สำคัญ คือ ความ
สามารถของครูที่ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง สำหรับผมคิดว่าแรงบันดาลใจต้องเริ่ม
จากความศรัทธาของครู ความรักและความเมตตา แรงบันดาลใจจะช่วย
สนับสนุนให้ศิษย์เรียนรู้และปรับฐานแนวคิดแนวทางการดำเนินชีวิตที่ละขั้น
จนประสบความสำเร็จ

ผมคิดว่าการสอนเทคนิคที่สำคัญที่สุด คือ การสร้างแรงบันดาลใจ (inspiration) ให้ลูกศิษย์ บางคนบอกว่าแรงบันดาลใจที่สำคัญ คือ ความสามารถของครูที่ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง สำหรับผมคิดว่าแรงบันดาลใจต้องเริ่มจากความศรัทธาของครู ความรักและความเมตตา แรงบันดาลใจจะช่วยสนับสนุนให้ศิษย์เรียนรู้และปรับฐานแนวคิดแนวทางการดำเนินชีวิตที่ละชั้นจนประสบความสำเร็จ

ถ้าเราต้องอาศัยครูเก่งมาสร้างแบบอย่าง เราต้องเร่งสร้างครูให้เก่งซึ่งสร้างยากมาก และสร้างได้จำนวนน้อย ผลกระทบน้อย แต่ถ้าเราอาศัยครูที่มีเมตตาธรรมสูง คนธรรมดา ๆ ก็เป็นครูได้ แต่เราจะสร้างคนให้มีเมตตาธรรมสูงได้อย่างไร ยากหรือง่ายกว่าสร้างคนเก่ง เราสร้างทั้งสองอย่างพร้อม ๆ กันได้หรือไม่

เทคนิคการปฏิบัติที่มีเมตตาธรรมต่อศิษย์ไม่ยากนัก ผมไปเรียนวิชาการระบาดวิทยาคณิณที่ออสเตรเลียได้เทคนิคความเป็นครูจาก Professor Dick Heller มามากกว่าได้วิชาการระบาดวิทยาจากท่าน เทคนิคของท่านที่สำคัญ ดูเหมือนมีอย่างเดียว คือ ให้อารมณ์ดี และพูดคำว่า very good, excellent ก่อนคำอื่นหมด ถ้าเราทำงานได้ผลระดับหนึ่ง ถ้าท่านไม่เห็นด้วยก็จะเฉย ๆ ผมใช้เทคนิคนี้เป็นประจำ นักเรียนทำอะไรสำเร็จเล็ก ๆ น้อย ๆ ผมก็จะชม ทำผิดจะไม่ตำหนิ แต่คุยกันให้เขาหาหนทางแก้ไข

ผมไปเรียนนิเวศวิทยาจากวิทยาลัยที่ออสเตรเลียได้เทคนิค
ความเป็นครูจาก Professor Dick Heller มากกว่า
ได้วิชาจากท่าน เทคนิคของท่านที่สำคัญ ดู
เหมือนมีอย่างเดียว คือ ให้อารมณ์ดี และพูดคำว่า very
good, excellent ก่อนคำอื่นหมด ถ้าเราทำงานได้ผล
ระดับหนึ่ง ถ้าท่านไม่เห็นด้วยก็จะเฉย ๆ ผมใช้เทคนิคนี้
เป็นประจำ นักเรียนทำอะไรสำเร็จเล็ก ๆ น้อย ๆ ผมก็
จะชม ทำผิดจะไม่ตำหนิ แต่คุยกันให้เขาหาหนทางแก้ไข

ผมพกเครื่องสมุดอิเล็กทรอนิกส์เล็ก ๆ ติดตัวเป็นประจำมาสิบกว่าปี
ในนั้นจะมีคำสอนสำคัญ ๆ ของ พระพุทธเจ้า ซึ่งผมจะอ่านทบทวนตรวจสอบ
ความคิดตัวเองในยามว่าง บทที่ชอบเปิดอ่านให้ลูกศิษย์ฟังบ่อยที่สุด คือ ทิศหก
โดยเฉพาะ ทิศที่สอง คือ ทักขินทิส ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ ท่านว่า
ครูอาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ดังนี้

๑. ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี
๒. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๓. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
๔. ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อน
๕. สร้างเครื่องคุ้มกันภัยในสารทิศ คือ สอนให้ศิษย์ปฏิบัติได้จริง นำ
วิชาไปเลี้ยงชีพทำการงานได้

ท่านไม่ได้รับรู้ว่า ทั้งห้าข้อจัดเรียงตามลำดับความสำคัญหรือไม่ แต่การฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี เป็นอันดับแรก ข้อสอง สาม และ ห้า เป็นเรื่องทางเทคนิค ส่วนข้อสี่เรื่องการยกย่องลูกศิษย์ น่าจะเหมือนกับเทคนิคที่ผมกล่าวมาแล้ว คือ ให้กำลังใจเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและแรงบันดาลใจในการทำงาน ว่ากันตามคำพูดคำต่อคำ ครูต้องฝึกฝน และแนะนำ จึงจะทำให้ศิษย์เป็นคนดี ดูเหมือนว่าจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

วิชาสถิติขั้นสูงวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรหลายระดับ หรือ multi-level modeling ถือว่าครูเป็นตัวแปรระดับบริบท (contextual level) ซึ่งศิษย์ทั้งหลายต้องประสมร่วมกัน ส่วนความสามารถพื้นฐานของศิษย์เป็นตัวแปรระดับปัจเจก (individual level) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของครูกับของศิษย์ออกมาได้ผลลัพธ์สองอย่าง ครูกลุ่มแรกเรียกว่า กลุ่มเมอริโตเครติก (meritocratic) ทำให้เด็กเก่งได้ด้วยตนเอง ดังนั้นเด็กที่เก่งอยู่แล้วจะเก่งยิ่งขึ้น แต่เด็กที่อ่อนจะไม่ค่อยรับการเหลียวแล ครูกลุ่มที่สองคือ กลุ่มอีกาลิตาเลียน (egalitarian) ช่วยเด็กที่อ่อนให้ดีขึ้น ส่วนเด็กเก่งอยู่แล้วอาจจะได้ประโยชน์ไม่มาก เด็กเก่งผมยอมมอมยาไปเรียนกับครูประเภทแรก เด็กอ่อนยอมชอบครูประเภทที่สอง โลกให้เกียรติกับสถาบันการศึกษาประเภทแรก แต่ผมคิดว่าสถาบันประเภทหลังอาจจะสร้างความสุขให้กับมนุษย์ชาติได้มากกว่า ผมไม่แน่ใจว่าตนเองอยู่ในกลุ่มไหน ผมอยากให้ลูกศิษย์ที่อ่อนเห็นผมเป็นครูประเภทที่สอง และให้ลูกศิษย์ที่เก่งเห็นผมเป็นครูประเภทแรก เพราะฉะนั้นผมจึงมีท่าทีต่อลูกศิษย์ต่างกัน คงต้องกลับไปถามลูกศิษย์ร่อยกว่าคนที่ผมคลุกคลีว่าเขาเห็นว่าผมเป็นครูประเภทใดแน่

ความเป็นครูต่างกับความเป็นนักการศึกษา ครู หมายถึงผู้สั่งสอนศิษย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ส่วนการศึกษาในภาษาไทยและภาษาสันสกฤต

หมายถึงการเล่าเรียน ฝึกฝน บางครั้งผมก็เห็นว่าวิธีคิดทั้งสองอย่างไม่ลึกซึ้งพอ และทำให้ความเป็นครูและการจัดการศึกษาส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่มาก ถ้าถือตามนี้ ครูต้องมีความรู้ และต้องมีศิษย์ หน้าที่ของครูคือ ถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ให้ศิษย์ ถ้าไม่มีศิษย์ ครูก็จะเป็นครู ส่วนการศึกษาแบบที่ว่านี่เป็นการเล่าเรียน คือ รับความรู้จากผู้สอน หรือฝึกฝน คือพัฒนาทักษะให้ได้ตามมาตรฐาน แต่ละองค์ประกอบของนิยามความเป็นครูและนิยามของการศึกษาแบบนี้ ล้วนมีขอบเขตที่จำกัด เราน่าจะทบทวนนิยามของคำว่าการศึกษากันใหม่

มีอีกคำหนึ่งที่วงการวิชาชีพแพทย์ใช้กันอยู่ประจำซึ่งผมคิดว่าน่าจะทบทวนในหลักการให้ตี คือ คำว่า training เราใช้ภาษาอังกฤษคำนี้จนติดปาก คำว่า train มาจากภาษาลาติน คือ ลากตามกันมา คนอังกฤษเรียกรถไฟว่า train เพราะรถที่ลากตามกันมา training ก็คือทำให้คนรุ่นหลังทำตามคนรุ่นก่อนในวิชาชีพเดียวกัน คำนี้คงไม่เสียหาย แต่แสดงว่าการศึกษาระดับ specialization ล้วนแต่สอนในทำตามกัน ที่จริงเราสามารถ train กล้ามเนื้อ บางมัดให้ทำงานได้ดี หรือ train สัตว์ให้ทำงานบางอย่างได้ เราอาจจะใช้คำนี้กับต้นไม้หรือเส้นผม คือทำให้อยู่ในรูปทรงที่ต้องการ ในระบบคอมพิวเตอร์เรามีโปรแกรม neural network ซึ่งสามารถ train ให้ทำงานได้

คำว่า “training” ใช้กับสิ่งที่ primitive เช่น สิ่งไม่มีชีวิตอย่างเส้นผม ต้นไม้ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ สัตว์ หรือ กล้ามเนื้อ หรือ สูงสุดก็เป็นเพียงคนที่ทำตามเทคนิค ฟังดูแล้วแคบจัง เราใช้เวลามากมาย train ให้ลูกศิษย์เป็นผู้เชี่ยวชาญ เรื่องเทคนิค ศักยภาพด้านอื่น ๆ ของคนกลุ่มนี้ไม่ค่อยได้รับการพัฒนา เป็นไปได้ไหมครับที่เราจะทำให้ระบบการศึกษาแพทย์หลังปริญญาของเราเป็น education ด้วย ไม่ใช่ training อย่างเดียว เพื่อแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ

รุ่นใหม่ ๆ จะได้มีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น สร้างความสุขให้กับผู้อื่นและตนเองในมิติ
อีกหลายมิติ ไม่เฉพาะการรักษาพยาบาลเท่านั้น

ผมชอบคำพูดของฝรั่งที่ว่า to educate is to develop the innate capacity แปลว่า การศึกษา คือการพัฒนาศักยภาพหรือความสามารถภายใน
ตัวมนุษย์ คำว่า education จึงใช้กับสิ่งที่มีปัญญาสูงเท่านั้น เราไม่สามารถ
educate สิ่งที่ primitive ได้ นิยามการศึกษาแบบนี้อยู่บนความเชื่อมั่นใน
ศักยภาพของมนุษย์ เน้นที่จุดประสงค์ ไม่จำกัดขอบเขตและวิธีการ ถ้าจะเป็น
ครูที่ดีต้องทำให้ศิษย์ได้รับการศึกษา พัฒนาศักยภาพภายใน ไม่ใช่รับแต่การ
ถ่ายทอดจากครู ถ้าจะเป็นนักการศึกษาต้องจัดให้มวลประชาามีกระบวนการ
พัฒนาศักยภาพภายใน รูปแบบวิธีการจัดการสำคัญน้อยกว่าปรัชญาและ
วัตถุประสงค์ ตอนต่อไปที่ผมจะเล่า คือ สิ่งที่ผมได้ทำในทศวรรษที่ห้าของชีวิต
คือ การพัฒนาเทคนิควิชาการและการจัดระบบการศึกษาเป็นไปในแนวทางที่
ผมคิดว่าน่าจะเป็นการพัฒนาฐานวิชาการทางสถิติและการจัดระบบการศึกษา
สำหรับโลกาภิวัตน์

education จึงใช้กับสิ่งที่มีปัญญาสูงเท่านั้น เราไม่
สามารถ educate สิ่งที่ primitive ได้ นิยามการศึกษา
แบบนี้อยู่บนความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ เน้นที่จุด
ประสงค์ ไม่จำกัดขอบเขตและวิธีการ ถ้าจะเป็นครูที่ดีต้อง
ทำให้ศิษย์ได้รับการศึกษา พัฒนาศักยภาพภายใน

ทำงานวิชาการมาสามทศวรรษ ผมเห็นว่า คุณค่าทางวิชาการมีสามมิติ มิติแรก คือความลุ่มลึก แรกฉาน มิติที่สอง คือ นวภาพ และมิติที่สาม คือ อรรถประโยชน์

ผมชอบคณิตศาสตร์เพราะเป็นวิชาที่ว่าด้วยตรรกะที่ต้องใช้สมาธิในการติดตามค้นคิด ผมฝึกฝนพัฒนาการใช้งานสถิติ จนทำให้มองโลกที่เป็นอยู่ด้วยสายตาทางสถิติ อย่างไรก็ตาม พื้นฐานของสถิติขั้นสูงคือ พีชคณิตเชิงเส้น (linear algebra) ซึ่งเงื่อนไขชีวิตของผมไม่ได้อยู่ตรงนั้น ทำให้ผมมีข้อจำกัดไปไม่ได้ไม่สุด ขุดได้ไม่ถึงอย่างที่ต้องการ มิติความลึกจึงยังไม่ถึงระดับสากล

มิติที่ผมพยายามพัฒนาเพื่อชดเชยสิ่งที่ขาด คือ นวภาพ ในระยะสิบปีแรกที่ผมทำงานผมพยายามสอนแบบใหม่ให้เข้าใจง่าย การเรียนสถิติสมัยก่อนเน้นการจำและแทนค่าสูตรเพื่อคำนวณหาคำตอบ ทำให้ผู้เรียนเบื่อและมองไม่เห็นแนวคิด ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 เครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลแพร่หลาย จึงเป็นโอกาสให้เกิดนวภาพทางการสอน และเพิ่มประสิทธิภาพในการวิจัย วิชาทางตรรกะต้องการการลงทุนทางสมาธิไม่ใช่วัตถุ จึงเป็นโอกาสให้หน่วยวิชาการเล็กในหัวเมืองสามารถทำงานไล่ตามต่างประเทศได้ สถาบันเล็ก ๆ ในหัวเมืองถ้าได้รับการพัฒนาในระดับหนึ่ง สามารถจัดการสอนวิชาเหล่านี้ด้วยต้นทุนที่ถูกกว่า

ทำงานวิชาการมาสามทศวรรษ ผมเห็นว่า คุณค่าทางวิชาการมีสามมิติ มิติแรก คือความลุ่มลึก แรกฉาน มิติที่สอง คือ นวภาพ และมิติที่สาม คือ อรรถประโยชน์

ทศวรรษที่ 1980 เปิดยุคของคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล ทำให้นักวิชาการทั่วไปเข้าถึงคอมพิวเตอร์ได้ง่ายขึ้น โอกาสไล่ตามสถาบันในประเทศที่พัฒนาแล้วจึงมีมากขึ้น ผมซื้อ PC และใช้ซอฟต์แวร์สถิติตั้งแต่ปี 1986 เมื่อตั้งหน่วยระบาดวิทยาใหม่ ๆ ผมร่วมกับอาจารย์สถิติชาวออสเตรเลียจัดอบรมนักวิจัยที่หาดใหญ่และยอกกาการต้า เราตั้งงบประมาณจากมูลนิธิฟอร์ดซื้อซอฟต์แวร์ชุดละพันกว่าเหรียญจากมหาวิทยาลัยไทยและอินโดนีเซียที่อยู่ในเครือข่าย แต่ซอฟต์แวร์นี้ล๊อคด้วย key diskette ซึ่งต้องมีเสียบไว้ใน disk drive เสมอเพื่อป้องกันการ copy เพื่อนชาวอินโดนีเซียของผมก็ซื้อเครื่อง copy key diskette ทำให้ทุกคนมีซอฟต์แวร์นี้ใช้ ความขัดแย้งระหว่างบริษัทซอฟต์แวร์กับผู้ใช้ในประเทศกำลังพัฒนาซึ่งขาดกำลังซื้อเป็นปัญหาที่สำคัญที่ทำให้วงการวิชาการพัฒนาได้ช้า ต่อมาซอฟต์แวร์สถิตินี้เลิกราไป คงจะเป็นเพราะขาดทุนเนื่องจากต้นทุนเกือบครึ่งอยู่ที่การป้องกันการ copy ซึ่งก็ไม่ได้ผล

ศตวรรษที่ 1990 มีซอฟต์แวร์สถิติที่เกิดใหม่ ไม่ลงทุนป้องกันการ copy ผมซื้อมาประกอบการสอนนักศึกษาเป็นสถาบันแรกในเมืองไทย ทุก ๆ สองสามปี เราต้องปรับปรุงหรือเวอร์ชันใหม่ เรียนคำสั่งใหม่ และ เสียเงินครวละประมาณพันเหรียญ ผมคิดว่าเราควรพัฒนาซอฟต์แวร์ให้เหมาะสมกับงานเรามากขึ้น ช่วงปลายทศวรรษ 1990 ผมจึงสมัครเข้าเรียนหลักสูตรทางไกลเรื่องการใช้ซอฟต์แวร์ขั้นสูงโดยเรียนทางอีเมล ผมเรียนรู้วิธีดัดแปลงคำสั่งของซอฟต์แวร์นี้ได้ระดับหนึ่ง แต่ก็ทำได้ยากมาก ความชำนาญในการใช้และปลุกปล้ำดัดแปลงซอฟต์แวร์ในครั้งนั้นสำเร็จระดับหนึ่ง หลังจากนั้นผมใช้เวลาถอดบทเรียนการวิเคราะห์ข้อมูลเขียนเป็นตำราโดยใช้ความชำนาญด้านซอฟต์แวร์นั้นเป็นเครื่องช่วย ในยุคนั้นคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊กเริ่มจะแพร่หลาย ผมนำโน้ตบุคติดตัวไปทุกหนแห่ง เมื่อมีเวลาวางยามใดก็จะสรุปบทเรียนลงใน

ตำรา ทำนองอย่างนี้ต่อเนื่องอยู่สามปีทั้งในประเทศไทยและระหว่างการเดินทางและทำงานในต่างประเทศ เขียนตำราการวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างที่ต้องการ ตั้งแต่ปี 2002 เป็นต้นมาหนังสือนี้เป็นที่สนใจของนักศึกษาปริญญาโท/เอก ทั่วประเทศ เขาใช้อ่านประกอบการเรียนวิชาสถิติขั้นสูง มาจนถึงปัจจุบัน หลายคนเรียนการแปลสถิติด้วยตนเองจากตำราเล่มนี้ ซึ่งทำให้เขาอ่านผลงานวิจัย ในวารสารวิชาการนานาชาติได้เข้าใจมากขึ้น ตำราเล่มนี้ได้รับรางวัลตำราดีเด่น ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ดังกล่าวแล้วว่า หลักสูตรของเราเป็นหลักสูตรแรกที่เน้นการใช้ซอฟต์แวร์วิเคราะห์ข้อมูล ลูกศิษย์ลูกหาของผมมาจากประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย ต่างก็ copy ซอฟต์แวร์นี้กลับไปใช้ในประเทศของตน เมื่อจบไปแล้วกลับมาพบหน้ากันในโอกาสต่อมา พวกเขาก็ขอ copy เวอร์ชันใหม่ หมายเลขซอฟต์แวร์หรือ serial number ของเราเลยปรากฏไปทั่วเอเชีย เรากลายเป็นแหล่งเผยแพร่ซอฟต์แวร์ที่ผิดกฎหมายของภูมิภาคนี้ของโลกด้วยความอึดอัดใจ

โอกาสของนวภาพเกิดขึ้นในช่วงเปลี่ยนสหัสวรรษ ซอฟต์แวร์โอเพ่นซอร์สเริ่มแพร่หลาย โอเพ่นซอร์สเป็นระบบเปิดโล่งให้ผู้สนใจศึกษาได้ว่าซอฟต์แวร์นั้นทำงานได้อย่างไร ใครจะนำไปใช้ทำอะไรก็ได้ ไม่ต้องจ่ายค่าลิขสิทธิ์ ซอฟต์แวร์ประเภทนี้ใช้อยาก แต่สามารถพัฒนาชุดคำสั่งใหม่ได้ง่าย ในปี 2002 ซึ่งตอนนั้นผมอายุได้ห้าสิบสองปี ผมเริ่มศึกษาและพัฒนาชุดคำสั่งสำหรับซอฟต์แวร์โอเพ่นซอร์ส ชื่อ R เพื่อใช้แทนซอฟต์แวร์ทางการค้าที่ต้องเสียเงิน ด้วยพื้นฐานเดิมทางสถิติ

โปรแกรม R เป็นโปรแกรมสถิติที่ผู้ใช้สามารถสร้างคำสั่งเก็บไว้ใช้เองได้ ผมจึงหัดเขียนคำสั่งทดแทนคำสั่งง่าย ๆ ในซอฟต์แวร์ที่เคยใช้อยู่ ก็ปรากฏว่าได้คำตอบตรงกัน ทำให้เกิดฉันทะ ผมจึงตั้งเป้าเขียนคำสั่งที่ยากขึ้นไปก็ได้

คำตอบที่ตรงกันอีก ฉันทะก็มากขึ้น ผมจึงเกิดวิริยะ ฝึกฝนตนเองเขียนคำสั่งอย่างจริงจังงัดขึ้นไปอีก และแล้วจิตใจของผมก็จดจ่อแต่เรื่องการเขียนคำสั่งไม่ว่าทำอะไรผมก็จะรู้สึกว่าสมองของผมกำลังคิดเรื่องคำสั่งโดยทำงานเป็น background job อยู่ตลอดเวลา เวลาว่างของผมเกือบทุกเสี้ยววินาทีถูกใช้ไปอย่างมีประสิทธิภาพ แม้กระทั่งเวลานอนหลับไปก็รู้สึกว่าจะสมองผมกำลังหาทางออก พอตื่นมาก็คิดได้หันเข้าหาคอมพิวเตอร์ทำงานต่อ เมื่อได้คำสั่งนี้แล้วก็พัฒนาดำสั่งใหม่ จนในที่สุดได้คำสั่งที่ใช้ทำงานแทนซอฟต์แวร์เก่าได้ค่อนข้างสมบูรณ์

เมื่อเราผลิตสิ่งใหม่ไม่ควรคิดเพียงผลิตเพื่อทดแทน ถ้าจะจงใจให้คนใช้คำสั่งที่ผมค้นคิดขึ้น ต้องทำให้เขาใช้เพราะ “ดี” ไม่ใช่เป็นเพียงการใช้เพราะ “ฟรี” นวภาพ และจินตนาการ ผมต้องทำให้ชุดคำสั่งมีคุณสมบัติพิเศษซึ่งซอฟต์แวร์ทางการค้าหรือซอฟต์แวร์อื่น ๆ ยังไม่มี

ตัวอย่างที่สำคัญ ได้แก่ การแสดงกราฟคู่กับผลลัพธ์ที่เป็นตัวเลข ทุกครั้งถ้าเหมาะสม ซึ่งช่วยในการสำรวจข้อมูลมาก คนเราส่วนใหญ่สนใจภาพมากกว่าตัวเลข ภาพที่ดี ๆ สื่อทางสถิติเข้าไปในสมองได้ง่ายกว่าการสื่อด้วยตัวเลข สมมติว่าข้อมูลชุดหนึ่งเก็บมาจากผู้ป่วย 30 คน เมื่อผู้ใช้สั่งซอฟต์แวร์

ถ้าจะจงใจให้คนใช้คำสั่งที่ผมค้นคิดขึ้น ต้องทำให้เขาใช้เพราะ “ดี” ไม่ใช่เป็นเพียงการใช้เพราะ “ฟรี” นวภาพ และจินตนาการ ผมต้องทำให้ชุดคำสั่งมีคุณสมบัติพิเศษซึ่งซอฟต์แวร์ทางการค้าหรือซอฟต์แวร์อื่น ๆ ยังไม่มี

ส่วนใหญ่ให้แสดงค่าทางสถิติของตัวแปร เช่น อายุ ผลที่ได้ก็มักจะเป็นค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติอื่น ๆ ของคน 30 คนนั้น แต่ถ้าใช้คำสั่งของ ผม นอกจากได้ผลลัพธ์แบบเดียวกันแล้ว ยังได้กราฟแสดงตำแหน่งอายุของคน แต่ละคนทั้ง 30 คน ทำให้เราเห็นว่าช่วงอายุใดที่มีผู้ป่วยมาก ช่วงใดมีน้อย

ถ้าเราใช้ซอฟต์แวร์ทั่วไปเจนนับเพศของผู้ป่วย ก็จะได้คำตอบว่ามีชาย กี่คนหญิงกี่คน แต่คำสั่งที่ผมสร้างนอกจากจะให้ค่าเหล่านั้นแล้วยังได้แผนภูมิ กราฟแท่งที่มีสีสรรโดยอัตโนมัติซึ่งทำให้ผู้ถามคำถามเห็นแต่ไกลได้ทันทีว่า ข้อมูลกระจายอย่างไร ภาพเหล่านี้สามารถก๊อปปี้ไปลง Powerpoint และ Word ได้ในทันที ทำให้ออกรายงานได้เร็วมาก

นอกจากช่วยให้นักวิเคราะห์สำรวจข้อมูลได้ดีกว่าเดิม ผมยังเขียนฟังก์ชัน ที่นักวิจัยทั่วไปต้องการ (need) อย่างมาก แต่ไม่เคยคิดว่ามีซอฟต์แวร์ที่ให้บริการได้อย่างนี้ กล่าวคือร้อยละเก้าสิบขึ้นไปของรายงานทางสังคมและการ แพทย์ต้องใช้ตารางเจนนับคุณสมบัติของบุคคลหลาย ๆ ด้าน เช่น ถ้าทดลอง เปรียบเทียบยา A กับยา B ต้องแสดงว่าแต่ละฝ่ายมีคนกี่คน อายุ น้ำหนัก ส่วนสูง โรคประจำตัวของแต่ละฝ่ายเป็นอย่างไร และเมื่อรักษาไปแล้วฝ่ายไหนหายได้ ดีกว่ากัน ผู้วิเคราะห์ด้วยซอฟต์แวร์อื่นต้องไปถามนักสถิติว่าจะใช้สถิติตัวใดจึง จะเหมาะ นักสถิติต้องตรวจสอบคุณสมบัติของข้อมูลก่อนว่าเป็นอย่างไร ก่อน ที่จะให้ตัดสินใจได้ว่าควรใช้สถิติแบบไหน แล้วจึงไปคำนวณและส่งคำตอบ ออก ลงบนจอ ส่วนผู้ใช้ต้องบรรจุลอกคำตอบนั้นลงรายงานโดยเลือกตำแหน่ง ทศนิยมและปัดจุดให้เหมาะสม ถ้าข้อมูลเปลี่ยนไปเพียงเล็กน้อย กว่าจะแก้ แต่ละตารางหนึ่งให้ถูกต้องครบถ้วนต้องใช้เวลาหลายวัน ถ้าใช้คำสั่งที่ผมสร้าง การตรวจสอบว่าควรเลือกใช้สถิติตัวใด การแสดงผลทางสถิติและการเลือก จำนวนเลขหลังจุดทศนิยมเป็นไปโดยอัตโนมัติ ผู้วิจัยสร้างผลการวิเคราะห์เอง

ได้ ไม่ต้องอาศัยนักสถิติ และใช้เวลาเพียง 1-2 นาทีก็ได้ตารางออกไปรายงานแล้ว

คำสั่งต่าง ๆ เหล่านี้แพทย์นักวิจัยชอบมาก เพราะเขาทำงานได้เลย ไม่ต้องรอต่อดิฉันนัดหมายพบนักสถิติ เมื่อปี 2009 อินเดียส่งนักวิจัยระดับศาสตราจารย์และรองศาสตราจารย์มารับการอบรมที่ ม.อ. สิบกว่าคน ทุกคนชอบมาก เขากลับไปแล้วสร้างผลงานทางวิชาการได้เร็วกว่าเก่า

สรุปว่า ผมมีสมาธิจดใจจ่อในการเขียนชุดโปรแกรมอย่างต่อเนื่องจนสามารถพัฒนาชุดคำสั่งใน R ใช้แทนซอฟต์แวร์เก่าได้ทั้งหมด ในปี 2004 ผมตัดสินใจหย่าขาดจากซอฟต์แวร์เดิมทั้ง ๆ ที่ยังมีสิทธิ์ใช้ตามกฎหมายอยู่ หน่วยงานของเราทั้งหน่วยหันมาใช้ R และคำสั่งที่ผมสร้างขึ้นสำหรับการเรียนการสอนและการวิจัย และชุดคำสั่งที่ผมพัฒนาขึ้นแทนโดยสิ้นเชิง การทำอย่างนั้นมีความเสี่ยงอยู่ระดับหนึ่ง เพราะทำให้หลักสูตรของเราเรียนยากขึ้น คนอาจจะนิยมน้อยลง แต่ผมเห็นว่าการยึดในหลักการให้คนเรียนรู้และใช้ความพยายามสูงจะได้คนเก่งและลึกซึ้ง เรื่องนี้เหมือนตอนที่หลักสูตรปริญญาโททางด้านสาธารณสุขในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่ลดเวลาลงจากสองปี เป็นสิบแปดเดือน แล้วลดต่อจนเหลือสิบสองเดือน เพื่อตอบสนองความต้องการของแหล่งทุนและผู้เรียนที่อยากจบเร็ว หลักสูตรของเรายืนยันไม่ลดเวลาเรียนเพื่อรักษามาตรฐาน

หลักสูตรของเรายืนยันไม่ลดเวลาเรียนเพื่อรักษามาตรฐาน เพราะเราเชื่อว่าเรียนน้อยเกินไปไม่สามารถสร้างพหุปัญญาและทักษะทางระบาคติวิทยาได้

เพราะเราเชื่อว่าเรียนน้อยเกินไปไม่สามารถสร้างพหุปัญญาและทักษะทาง
ระดับมหาวิทยาลัยได้ การยืนยันที่จะต้องใช้เวลาสองปีเต็มและใช้ซอฟต์แวร์ที่ยากแต่
มีพลังสูงไม่ได้ทำให้เรามีนักเรียนลดลงทั้งจากไทยและต่างประเทศ แต่ทำให้
เรามีผลงานวิชาการตีพิมพ์มากขึ้นเนื่องจากนักเรียนมีเวลามากพอ และมี
ซอฟต์แวร์และชุดคำสั่งที่สร้างบทความวิชาการได้เร็ว

ณ จุดนี้จะเห็นได้ว่า เราต้องตั้งใจทำงานสู่ความยากลำบาก เพื่อพัฒนา
ตนเองและผลงานให้มีคุณภาพในระยะยาว พุฒมาถึงตอนนี้ผมอยากบอกว่า
ตลอดเวลาของการทำงาน ผมคิดถึงครูสอนภาษาไทยระหว่างผมเรียนชั้นมัธยม
ท่านนำเอากลอนบาทหนึ่งในพาสีสอนน้องมาให้เราคัดไทย

“อย่ารู้มาก บากหนิ แต่ที่ง่าย
ที่ไหนหนัก หักกายเข้าหาบหาม”

ฉันทลักษณ์ดี ๆ แบบนี้มีผลเหมือนซอฟต์แวร์อันทรงพลัง ซึ่งครูบ้าน
นอกคนหนึ่งเขียนโปรแกรมให้แก่นักเรียนอย่างผมในเวลาไม่กี่นาที วิชาคัดไทย
ไม่ได้ฝึกแต่เพียงลายมือ แต่ทำให้ใจสงบเป็นสมาธิ สามารถจดจำและตีความ
เนื้อหาส่งถ่ายความคิดลงไปยังปลายนิ้วและผ่านกระดาษ โปรแกรมซึ่งเป็น
ฉันทลักษณ์บทนี้สร้างวิธีคิดวิธีทำงานของผมไปตลอดชีวิต ดังนั้นการเรียนรู้ใน
วัยเด็กสำคัญเหลือเกิน การเรียนทางวิทยาศาสตร์ทำให้แสวงหาข้อเท็จจริงและ
พัฒนาตรรกะ ส่วนศิลปศาสตร์กล่อมเกล้าให้จิตใจอ่อนโยน เห็นความดีความ
งาม สร้างจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ให้แก่ผู้เรียน

กลับมาพูดถึงชุดคำสั่งที่ผมพัฒนาอีกครั้ง ผลงานนี้ยังคงอยู่ภายใน
แฉอดวงแคบ ๆ ของหลักสูตรเราเท่านั้น ทำอย่างไรนักวิจัยทั่วไปจะได้ประโยชน์
ด้วย ระหว่างที่พัฒนาซอฟต์แวร์ผมเขียนบทเรียนด้วยตนเองให้นักเรียนทดลอง

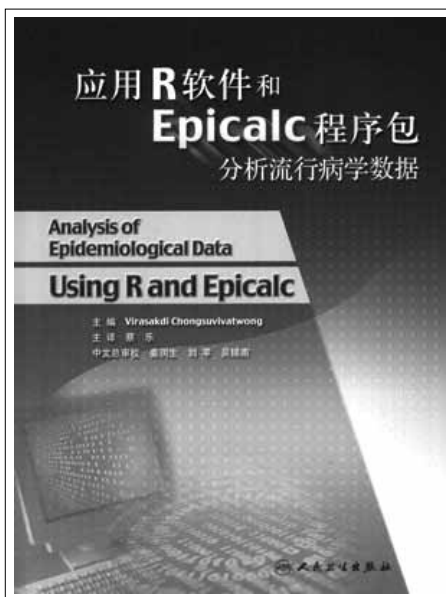
ใช้ เพื่อผมไม่ต้องสอนในชั้นเรียน และสิ่งที่พัฒนามีปริมาณเนื้อหามากกว่าที่จะสอนในชั้นเรียนได้ เนื่องจากหลักสูตรของเราใช้ภาษาอังกฤษ ผมจึงเขียนเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งในที่สุดสร้างประโยชน์ต่อนักวิจัยรุ่นใหม่ได้ทั่วโลก ในการประชุมนานาชาติระดับมหาวิทยาลัยที่กรุงเทพฯ ๑ ปี 2005 ผมตระเวนสาธิตให้คนที่รู้จักที่เข้ามาประชุมได้เห็นศักยภาพของโปรแกรมที่ผมเขียน และหาผู้สนับสนุนทางการเงินจัดพิมพ์หนังสือ ในที่สุดโครงการวิจัยโรคเมื่องร้อน (TDR) ขององค์การอนามัยโลกก็ยื่นมือเข้าสนับสนุน เขาเห็นว่างานของผมจะมีประโยชน์มากต่อในงานวิจัยในประเทศกำลังพัฒนาที่ไม่ต้องการใช้ซอฟต์แวร์ที่ผิดกฎหมาย เขาสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือโดยมีเงื่อนไขว่าต้องขายราคาถูกหรือฟรี และทำให้บุคคลทั่วไปสามารถดาวน์โหลดหนังสือนี้ได้จากเว็บไซต์ขององค์การอนามัยโลก

แต่การแขวนหนังสือของเราอยู่บนหีบขอกเล็ก ๆ ขององค์การอนามัยโลกไม่ได้เป็นวิธีเผยแพร่ที่ดีนัก ผู้ที่จะเข้าไปดาวน์โหลดต้องตั้งใจค้นหาจากฐานข้อมูลอันซับซ้อนขององค์การอนามัยโลก หรือจาก search engine ที่เก้ง ๆ เท่านั้น ช่องทางการเผยแพร่ที่ดีกว่า คือ เว็บไซต์ที่เป็นประชาคมผู้ใช้และผู้พัฒนาซอฟต์แวร์ระบบโอเพ่นซอร์ส ในปี 2005 ผมเฝื่อนว่าจะพัฒนาชุดคำสั่งให้เป็นแพ็คเกจมาตรฐาน หลังจากทำงานหนักอีกหลายเดือน ในปี 2006 โดยคำแนะนำของอาจารย์หัชชา ศรีปลั่ง ซึ่งเป็นรุ่นน้องในที่ทำงาน และเพื่อนนักสถิติชาวอังกฤษชื่อ Martyn Plummer ซึ่งเป็นหนึ่งใน R Core Team ผมก็พัฒนา package ชื่อ epicalc และ upload ขึ้นไปบนเว็บไซต์ของประชาคมผู้พัฒนาและใช้ซอฟต์แวร์ R ได้สำเร็จ ซึ่งเป็นนักวิจัยเอเชียคนแรก ๆ ที่ทำเช่นนั้นได้ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้เป็นนักสถิติโดยตรง เว็บไซต์นี้มีระบบ mirroring ส่งผ่านไปยังเว็บไซต์ในเครือข่ายอีกเจ็ดสิบกว่าแห่งทั่วโลก หนังสือแบบเรียนด้วยตนเอง

ก็เผยแพร่ไปในเครือข่ายนี้ด้วย

จาก open-source package และ open-book ซึ่งดาวนโหลดได้ฟรี ทั้งคู่ TDR ยังสนับสนุนการจัด open-course ซึ่งเป็นหลักสูตรเรียนฟรีทาง อินเทอร์เน็ต ผู้เรียนจะเป็นใครก็ได้ในโลกนี้ จะมีคุณวุฒิอะไรหรือไม่มีคุณวุฒิอะไรเลยก็ได้ ขอให้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตเป็นอันเรียนได้ ผู้ร่วมงานหลักของผมคือ Mr. Edward McNeil นักสถิติหนุ่มจากออสเตรเลียที่ตกลงปลงใจขึ้นกับ อาจารย์สาวชาวไทยลูกศิษย์ของผมที่ ม.อ. ปัตตานี Edward เป็นบรรณาธิการ หนังสือภาษาอังกฤษที่ผมเขียน เขาเหมือนผม กลางวันสอนนักศึกษาภาคปกติ ทำงานวิจัยและพัฒนาตามปกติ กลางคืนเราเข้าไปดูในชั้นเรียนบนเว็บไซต์ ว่าลูกศิษย์ทางไกลของเราเป็นใครบ้าง ทำอย่างไรจึงจะสร้างโจทย์กระตุ้นเขา ให้สนุกกับการเรียน เราช่วยกันตรวจการบ้านและหาโจทย์เพิ่มเติมเป็น นันทนาการทางวิชาการสำหรับนักวิจัยที่เรียนรู้จากเรา

ในขณะนี้ ลูกศิษย์ในภาคปกติของผมมาจาก 14 ประเทศ สองทวีป (เอเชียและแอฟริกา) จบหลักสูตร ป.โท 56 คน จบ ป.เอก 61 คน ดีพิมพ์งาน วิจัยร่วมกับผมในวารสารนานาชาติกว่าร้อยเรื่อง แต่ลูกศิษย์ทางอินเทอร์เน็ต มีจำนวนมากกว่าและมาจากทุกทวีป ที่มากหน่อยก็เป็นเอเชีย แอฟริกา และ ลาตินอเมริกา ผมยังมีอาจารย์พิเศษในหลักสูตรนี้ซึ่งเป็นลูกศิษย์ที่ใช้ซอฟต์แวร์ และแพ็คเกจที่ผมเขียนอย่างซ้ำของ และเชี่ยวชาญในการสอนและแนะนำผู้อื่น เขาชื่อ Samuel Nguah เป็นแพทย์ชาว Ghana ทวีปแอฟริกา เนื่องจากเวลา เราต่างกันเขาจึงช่วยตอบคำถามที่นักเรียนทางแอฟริกาและลาตินอเมริกา ตั้งขึ้นได้เร็วกว่าเรา ยิ่งไปกว่านั้นคือเขาทำด้วยจิตอาสา ไม่ได้คิดค่าบริการ ทั้งที่เราเสนอไป ผมไม่เคยไปแอฟริกาได้แต่หวังว่าสักวันหนึ่งจะพบปะสนทนากับเพื่อนผู้ร่วมอุดมการณ์คนนี้

หนังสือแบบเรียนด้วยตนเองของผมมีลูกศิษย์นำไปแปลขายในประเทศจีนโดยตีพิมพ์ในสำนักพิมพ์ที่มีชื่อเสียงที่สุดในด้านสิ่งพิมพ์วิชาการทางสาธารณสุข และเริ่มมีการแปลเป็นภาษาพม่า มีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยในญูปุ่นนำไปใช้สอนนักศึกษาของเขา มีนักสถิติชาวสเปนขออนุญาตแปลเผยแพร่แต่ยังไม่เห็นผลงาน

ผมถามน้อง ๆ อาจารย์ทางคณะศึกษาศาสตร์ของหลายมหาวิทยาลัยว่า วิชาครุศาสตร์ ต่างกับวิชาศึกษาศาสตร์อย่างไร ทุกคนตอบว่าเหมือนกัน แต่ผมคิดว่าไม่

ประมาณเดือนละสองสามครั้ง ผมจะมีผู้ใช้แฟ้มเกจของผมเขียนจดหมายมาขอบคุณและสอบถามวิธีใช้งานเพิ่มเติม เขานำไปแก้ปัญหงานวิจัยของเขาซึ่งมีอยู่เรื่องหนึ่งซึ่งตีพิมพ์ในวารสาร New England Journal of Medicine โดยระบุว่าใช้แฟ้มเกจ epicalc ของเรามีนักศึกษาแพทย์ชาวไต้หวันซึ่งสนใจเรียนด้วยตนเองโดยสามารถใช้แฟ้มเกจนี้วิเคราะห์ข้อมูลสาธารณสุขของบ้านเขาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สหัฐวรรษใหม่ เปิดแนวคิดและช่องทางใหม่สำหรับวิชาการ ผมถามน้อง ๆ อาจารย์ทางคณะศึกษาศาสตร์ของหลายมหาวิทยาลัยว่า วิชาครุศาสตร์ ต่างกับวิชาศึกษาศาสตร์อย่างไร ทุกคนตอบว่าเหมือนกัน แต่ผมคิดว่าไม่ ในสองทศวรรษแรกในมหาวิทยาลัย ผมทำหน้าที่เป็นครูสอนนักศึกษาแพทย์ แล้วก็สอนบัณฑิตศึกษา การสอน คือ การถ่ายทอดหรือฝึกหัดให้ผู้เรียนทำได้ตามมาตรฐานหรือตามวัตถุประสงค์ในทศวรรษที่สาม งานผมเป็นการจัดการศึกษา คือ ทำให้คนได้พัฒนาศักยภาพภายในของตนให้งอกงามเกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ผู้จัดการศึกษากับผู้ศึกษาไม่จำเป็นต้องพบกัน เสมือนผู้สร้างงานศิลปะไม่จำเป็นต้องพบกับผู้เสพงานศิลปะชิ้นนั้น ผมเห็นว่านี่คือมิติที่สองและที่สามของวิชาการ นวภาพ และอรรถประโยชน์

งานวิชาการเพื่อแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนใต้

ขณะที่เรากำลังชุมนุมทางวิชาการในหอประชุมอันทรงเกียรติแห่งนี้ พี่น้องชาวไทยของเราส่วนหนึ่งกำลังระทมทุกข์เรื้อรังจากไฟใต้

ตอนนี้กลับมาเล่าเรื่องในเมืองไทยแล้ว ผมขอใช้ระบบปี พ.ศ. อีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ.2546 ผมได้รับการติดต่อจากคุณหมอสุภกร บัวสาย ผู้จัดการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ท่านเห็นว่าผมทำงานในภาคใต้มานานและประสบความสำเร็จทางวิชาการสูง ขอให้ช่วยนำนักวิชาการในพื้นที่ทำงานร่วมกับประชาคม โดยจัดตั้งสถาบันขึ้นเพื่อการนี้โดยเฉพาะ ในปี พ.ศ. 2547 ผมเริ่มสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้ หรือชื่อย่อว่า วพส. ในวันปีใหม่ ช่วงแรกของการทำงานคือการระดมสมัครพรรคพวกมาช่วยกัน

เปิดสำนักงานใหม่ได้ไม่กี่วัน ในวันที่ 4 มกราคม มีการโจมตีค่ายทหาร ปล้นปืนที่อำเภอเจาะไอร้องจังหวัดนราธิวาส ตามด้วยการไล่ล่าฆ่าประชาชนกลางชุมชนด้วยมิดตาบและปืน สถานการณ์สับสนอลหม่าน ความหวาดกลัวหวาดระแวงเกิดขึ้นทุกหย่อมหญ้า

สถานการณ์หน้าส่วหน้าขวานแบบนี้ ทุนทางสังคมและทุนทางวิชาการ จะช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้นได้อย่างไร ถ้าเราจะต้องเสียหาย ทำอย่างไรเราจึงจะเสียหายน้อยที่สุด และทำอย่างไรเราจึงมีโอกาสพลิกฟื้นสถานการณ์ ผมปรับงาน วพส. ให้รับกับสถานการณ์พื้นที่ ยุทธศาสตร์ คือการสร้างขวัญและกำลังใจของประชาคมวิชาการให้หันเข้าสู่พัฒนาศักยภาพของสถาบันแก้ปัญหาในพื้นที่ ปลายเดือนมกราคมเราจัดประชุมวิชาการ เชิญนักวิชาการจากไทยและมาเลเซียมาวิเคราะห์ข้อเท็จจริงและประวัติศาสตร์เพื่ออธิบายว่าใครเป็นผู้ทำการเหล่านั้น เพื่อจุดประสงค์อะไร ข้อสรุปตอนนั้นยังไม่ชัดเจน ในเดือน

เมษายน กลุ่มก่อการพร้อมใจกันประกาศศึกกับรัฐยอมตายในศาสนสถาน โบราณเพื่อบันทึกประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ สร้างความหวาดกลัววิตกกังวล ต่อประชาชนส่วนใหญ่ ความแตกแยกหวาดระแวงร้ายลึกมากขึ้น ผู้คนจำนวนหนึ่งต้องอพยพหนีไฟใต้ ไฟนี้ลามเลียเข้ามหาวิทยาลัย มีการชู้วาระเปิดนักศึกษา ม.อ. ปัตตานีถูกฆาตกรรมทางการเมือง โรงพยาบาลของเราเองในหาดใหญ่ก็ได้รับโทรศัพท์ชู้วาระเปิดต้องมีตำรวจมาทำลายวัตถุต้องสงสัย อาจารย์ส่วนหนึ่งของ ม.อ. ปัตตานีขอย้ายจากพื้นที่ ส่วนหนึ่งลาออก

ผมเตือนพรรคพวกว่าอย่ากลัวจนเกินไป

“อย่ารู้มาก บากหนี่ แต่ที่ง่าย
ที่ไหนหนั กหักกาย เข้าหาบหาม”

เราจะต้องเรียกขวัญกำลังใจของพวกเรากลับมา ใช้วิชาการแก้ปัญหา โครงสร้าง ความรุนแรงในระยะยาว งานของเราทำมานานแล้ว เรามีต้นทุนทางสังคมสูงพอที่จะฟื้นฟูความเสียหายและผลักดันการพัฒนาต่อไปได้ ต้นทุนที่เข้มแข็งในสภาพนี้มีสองส่วน ส่วนหนึ่งคือระบบสาธารณสุขซึ่งผมทำงานมาด้วยระยะยาว อีกส่วนหนึ่งคือระบบสถาบันวิชาการที่ผมทำงานอยู่ ผมมีลูกศิษย์ลูกหาอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดในทั้งสองระบบ ลูกศิษย์ของผมก็มีลูกศิษย์ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ทั้งนั้น ในทางภูมิรัฐศาสตร์ตัวเมืองหาดใหญ่สามารถเป็นจุดพักพลที่ปลอดภัยในระดับหนึ่ง เราต้องทำงานเป็นมิดฟิลด์ ต่อเชื่อมแนวหน้าในสามจังหวัดกับแนวหลังที่ส่วนกลางของประเทศ ตลอดจนต้นทุนนานาชาติที่เรามีอยู่ที่สำคัญ เราต้องพัฒนาศักยภาพให้เครือข่ายแนวหน้าของเราเข้มแข็ง ปัญหา มีอยู่ว่าแนวหน้าของเราจะทำอะไรได้บ้างในสถานการณ์เช่นนี้ ถ้าเดินแต่มืด

เรามีต้นทุนทางสังคมสูงพอที่จะฟื้นฟูความเสียหายและ
ผลักดันการพัฒนาต่อไปได้ ต้นทุนที่เข้มแข็งในสภาพนี้มี
สองส่วน ส่วนหนึ่งคือระบบสาธารณสุขซึ่งผมทำงานมา
ด้วยระยะยาว อีกส่วนหนึ่งคือระบบสถาบันวิชาการที่ผม
ทำงานอยู่ ผมมีลูกศิษย์ลูกหาอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดในทั้ง
สองระบบ ลูกศิษย์ของผมก็มีลูกศิษย์ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ทั้ง
นั้น

เราก็กลายเป็นเป้าหมาย (soft target) ของความรุนแรง ถ้าอยู่หนึ่งเราจะเป็นเพียง
ฝ่ายถูกกระทำ ทางเลือกที่เราใช้ คือเลือกทำงานเย็นที่ทุกคนรับได้

กลางปี พ.ศ. 2548 อาจารย์ประเวศ วะสี ซึ่งเป็นรองประธานกรรมการ
อิสระเพื่อความสมานฉันท์ (กอส.) และทางผมจัดประชุมร่วมกันที่ปัตตานี ตั้ง
คำถามวิจัยพื้นฐานว่ามีผู้ได้รับผลกระทบมากน้อยเพียงไร และได้รับการ
เยียวยาจากรัฐทั่วถึงหรือไม่ เราต้องให้ได้คำตอบในสามเดือนเพื่อจะช่วยให้
รับผลกระทบอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทีมงานจาก มอ. ปัตตานี ซึ่งเป็น
ลูกศิษย์ของผมอาสาทำงานนี้ ใช้วิธีวิเคราะห์ฐานข้อมูลหลาย ๆ ฐาน ทั้งหน่วย
งานทหาร ตำรวจ และฝ่ายให้ความช่วยเหลือ สรุปได้ว่าความช่วยเหลือ
ครอบคลุมได้ร้อยละ 70 สิ่งก็ตามมาก็คือทีมงานวิจัยที่จะดูแลฐานข้อมูลระยะ
ยาว และทีมเยียวยาซึ่งมีทีมเอ็นจีโอในพื้นที่เป็นแกน เราขอเงินจาก
คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ หรือ กอส. มาสมทบกับ

วพส. รวบรวมทีมงานในปัตตานีทั้งสองวัฒนธรรมจัดตั้งหน่วยงานวิชาการใหม่ ชื่อศูนย์ประสานงานวิชาการให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุความไม่สงบจังหวัดชายแดนใต้ หรือ ศวชต. ในปีต่อมา เราได้ขยายเครือข่ายไปยังจังหวัดนราธิวาส โดยผีนึกกำลังคณะพยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยนราธิวาส ราชนครินทร์กับเอ็นจีโอในพื้นที่ ตั้งเป็น ศวชต.นราธิวาส และวิทยาลัยพยาบาลที่จังหวัดยะลาตั้ง ศวชต. ยะลา เราจึงมีทีมกองหน้าด้านเยียวยาและสันติภาพอยู่ในพื้นที่ ศวชต.จะประชุมกันทุกเดือนโดยสลับกันเป็นเจ้าภาพ และผมจะเป็นประธานในที่ประชุมทุกครั้ง

ศวชต. แต่ละแห่งช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบอย่างครบวงจร เช่น หากบ้านพักถูกฉีกสำหรับครอบครัวที่รู้สึกไม่ปลอดภัย ช่วยจัดการนำเด็กย้ายโรงเรียน ส่งเสริมอาชีพตามความถนัด ในระยะหลังกลุ่มแม่บ้านเหล่านี้สามารถรวมตัวกันสร้างผลผลิตออกสู่ตลาดเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว และช่วยเหลือแม่บ้านที่รับผลกระทบรายใหม่ นอกจากเยี่ยมเยียนผู้ได้รับผลกระทบและให้ความช่วยเหลือแล้ว ยังรวมกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบซึ่งมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมต่างกันแต่มีความทุกข์เหมือนกันได้พบปะทำงานแก้ปัญหาร่วมกัน เราได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรเอ็นจีโอในส่วนกลางช่วยในการพัฒนาผลผลิต

สรุปว่าท่ามกลางความทุกข์มีคมน ถึงคมเรายังมีพลัง
ฟื้นฟูตนเอง สิ่งที่เราต้องช่วยกันทำ คือ ปลุกขวัญกำลังใจ
รวบรวมคนที่มีคุณธรรมความสามารถ ให้ช่วยกันพลิกฟื้น
สถานการณ์

ปัจจุบัน ศวชต. ปัตตานี และ นราธิวาส ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจาก สหภาพยุโรป วฟส. จึงมีหน้าที่ช่วยเหลือทางการเงินน้อยลง แต่ผมยังเป็น ประธานการประชุมเครือข่ายนี้ทุกเดือน

สรุปว่าท่ามกลางความทุกข์มีत्मन สังคมเรายังมีพลังฟื้นฟูตนเอง สิ่งที่เราต้องช่วยกันทำ คือ ปลุกขวัญกำลังใจรวบรวมคนที่มีคุณธรรมความสามารถ ให้ช่วยกันพลิกฟื้นสถานการณ์

การฟื้นฟูเยียวยาเป็นงานเย็นที่ทุกคนรับได้ แต่ก็เป็นการแก้ไขที่ปลายทาง เราน่าจะทำงานต้นทางได้บ้าง การแก้ไขปัญหาระยะยาวอยู่ที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ ผู้คนสำคัญกว่าอำนาจรัฐ ถ้าเราสามารถสร้างคนที่มีคุณภาพทำงานกันเป็นเครือข่าย ไม่ว่าสถานการณ์จะเป็นอย่างไร ดินแดนส่วนนี้จะอยู่ในอำนาจอธิปไตยฝ่ายไหน กำลังคนที่เป็นเครือข่ายถ้ามีคุณภาพและจำนวนมากพอ ก็จะสามารถช่วยเหลือชุมชนให้ผ่านพ้นวิกฤตไปได้ในที่สุด

ทุนมนุษย์ที่ยังสามารถพัฒนาได้ยังมีอยู่อีกมาก โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ผมวิเคราะห์ว่า ม.อ. ปัตตานีตั้งอยู่ในพื้นที่สามสิบปีมาแล้ว เป็นที่พึ่งให้ลูกหลานของคนในพื้นที่ได้เรียนต่อระดับมหาวิทยาลัยโดยไม่ไกลบ้าน ไม่ว่าบ้านเมืองจะเป็นอย่างไร สามจังหวัดเป็นบ้านของนักศึกษา ม.อ. ปัตตานี ส่วนใหญ่ความสัมพันธ์อาจารย์ลูกศิษย์เป็นต้นทุนที่สำคัญที่ต้องนำมาใช้แก้ปัญหาอีกประการหนึ่ง บัณฑิตในพื้นที่ซึ่งจบปริญญาตรีไป มักชอบหางานทำในพื้นที่ เนื่องจากไม่ค่อยสะดวกที่จะต้องไปหางานทำไกล ๆ ในสังคมซึ่งคนส่วนใหญ่ไม่ใช่มุสลิม ถ้าเราสามารถพัฒนาคนเหล่านี้ให้พัฒนาสังคมได้ พวกเขาจะเป็นส่วนหนึ่งที่ฟื้นฟูสันติภาพในที่สุด

เมื่อครั้งเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยผมมีเพื่อนในสาขาสังคมศาสตร์จำนวนมาก เราฝันที่จะทำงานพัฒนาชนบทด้วยกัน หลายคนออกชนบทเป็น

ครู บางคนเป็นบัณฑิตอาสาสมัครมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งก่อตั้งโดย อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ อาจารย์เชื่อว่าบัณฑิตควรออกไปเรียนรู้ว่าสังคมชนบท อยู่กันอย่างไร ผมคิดว่าชื่อนี้ดี เราน่าจะตั้งบัณฑิตอาสาของ ม.อ. ได้ แต่ วัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์ต้องไม่เหมือนของอาจารย์ป๋วย เพราะบัณฑิตของเราเป็นคนชนบทอยู่แล้ว สิ่งที่เราควรจะให้สอดคล้องกับสถานการณ์ คือ หนึ่ง พัฒนาตัวบัณฑิตเองให้มีคุณธรรมความสามารถ สอง ให้บัณฑิตมีส่วนในการ พัฒนาชุมชน และ สาม ให้บัณฑิตเป็นคนเชื่อมโยงระหว่างมหาวิทยาลัยกับ ชุมชน เพื่อทำให้มหาวิทยาลัยต้องปรับบทบาทของตัวเองไปด้วย โดยวิธีนี้ โครงการบัณฑิตอาสาของเราจะช่วยแก้ไขปัญหาไฟใต้ได้ในระยะยาว

โครงการนี้เรียกชื่อย่อว่า บอ. ม.อ. ได้รับการตอบสนองอย่างดีจาก ชุมชน สามารถเกาะติดพื้นที่ได้ดี และอาจารย์ในมหาวิทยาลัยก็ตอบสนองอย่าง ดี ต่อมาเมื่อเกิดมทสยีสยาม บอ. ม.อ. ส่วนหนึ่งขึ้นไปช่วยชาวบ้าน ทำงาน และอยู่อาศัยในถิ่นที่เหมือนชาวบ้านตลอดหกเดือน ทำให้เราได้คิดว่าควร ขยายพื้นที่ฝึกอบรมให้เต็มภาคใต้ และรับบัณฑิตที่อยู่นอกสามจังหวัดชายแดน ด้วย ปัจจุบัน บอ. ม.อ. จบไปแล้วห้ารุ่น จำนวนรวมร้อยละคน ทำงานต่าง ๆ ในภาคใต้ โดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนค่อนข้างมาก การที่บัณฑิตอาสา ของพวกเราใช้เวลาฝึกอบรมเพิ่มเติมหนึ่งปี ได้พัฒนาความสามารถด้านชุมชน ทำให้เป็นที่ต้องการของหน่วยราชการและองค์กรพัฒนาอย่างมาก ต่างกับคนที่จบจากมหาวิทยาลัยโดยเรียนจากห้องเรียนอย่างเดียว โครงการ บอ. ม.อ. เริ่มได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิสยามกัมมาจลเมื่อต้นปี พ.ศ. 2553 นี้ หวังว่า จะได้ทุนจากแหล่งอื่นเพิ่มเติมในอนาคต

การเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบและบัณฑิตอาสา เป็นสองในสามเสาของ วพส. เสาที่สาม คือการพัฒนางานวิชาการในพื้นที่ให้สามารถตอบสนอง

ความต้องการของชุมชน นักวิชาการก็มีความต้องการเหมือนคนทั่วไป คือ เมื่อบรรลุความต้องการพื้นฐานทางสรีระแล้ว ก็ต้องการความสำเร็จและความยอมรับ ถ้าเราทำให้เขาได้รับความยอมรับและความสำเร็จจากการทำงานชุมชน เขาก็จะรักงานชุมชน

ผมอาศัยความเป็นนักวิชาการอาวุโสชักชวนน้อง ๆ ในสาขาวิชาต่าง ๆ มาช่วยกันสร้างทีมและสร้างกระแส ในระดับบนเราจัดสัมมนาเรื่องนี้ เรียกร้องให้ ม.อ. และสำนักงานการอุดมศึกษาแห่งชาติ (สกอ.) จัดให้นักวิชาการในเครือข่ายสามารถเข้าสู่ตำแหน่งวิชาการได้โดยอาศัยงานวิชาการในชุมชน เนื่องจากผมมีผลงานทางวิชาการประเภทตีพิมพ์ในวารสารนานาชาติมากและมีตำแหน่งวิชาการสูงอยู่แล้ว การที่ผมเป็นผู้นำเรียกร้องครั้งนี้ จึงได้รับความสนใจจากหลายฝ่าย แต่เรื่องก็เงียบไปเนื่องจากทาง สกอ. จัดระบบเข้าสู่ตำแหน่งวิชาการใหม่ซึ่งไม่เหมาะสมโดยให้อาจารย์ต้องระบุระดับความเป็นเจ้าของผลงานเป็นคำร้อยละซึ่งไม่มีประเทศใดในโลกปฏิบัติ ระบบของ สกอ. นอกจากไม่ได้คำนึงถึงว่าประเทศชาติจะได้ประโยชน์โดยตรงอะไรจากการปูนบำเหน็จนักวิชาการแล้ว ยังทำให้อาจารย์เห็นแก่ตัว

ปัจจุบันเริ่มมีการเคลื่อนไหวของคณะกรรมการการอุดมศึกษา (กกอ.) ประธาน คือ อาจารย์วิจารณ์ พานิช เห็นด้วยว่าร้อยละ 80 ของงานวิจัยในมหาวิทยาลัยน่าจะเป็นงานวิจัยที่นำไปใช้ประโยชน์ได้โดยตรง คงต้องตามดูกันต่อไปว่ามวลสารขนาดใหญ่ของวงการวิชาการจะยับยั้งตัวตอบรับความต้องการของสังคมได้มากน้อยเพียงไร

สำหรับนักวิชาการที่มาร่วมกระบวนการนั้น ผมบอกทุกคนว่าให้มียุทธศาสตร์สามอย่าง คือ หนึ่ง ทำงานเป็นทีม สอง ทำงานเพื่อชุมชน และสาม ทำงานให้เข้าไปสู่ผลงานวิชาการเพื่อตัวเองได้ประโยชน์ด้วย กระบวนการให้ทุนของเราจะเน้นทั้งสามอย่าง การทำงานเป็นทีมที่สำคัญ คือ มีธรรมาภิบาล

สำหรับนักวิชาการที่มาร่วมกระบวนการนั้น ผมบอกทุกคนว่าให้มียุทธศาสตร์สามอย่าง คือ หนึ่ง ทำงานเป็นทีม สอง ทำงานเพื่อชุมชน และสาม ทำงานให้นำไปสู่ผลงานวิชาการเพื่อตัวเองได้ประโยชน์ด้วย

สร้างการมีส่วนร่วมทุกระดับ โปร่งใสตรวจสอบได้และมีประสิทธิภาพ เรามีการอบรมทั้งอาจารย์และเจ้าหน้าที่ให้งานธุรการและการเงินในโครงการย่อยที่รับทุนไปจากเรามีมาตรฐานพร้อมรับการตรวจสอบ

ผมมีข้อเสนอแนะด้านการสร้างทีม คือ พยายามสร้างทีมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีทั้งสองเพศ และมีหลายวัย สำนักงานที่มีความหลากหลายเช่นนี้เท่านั้น จึงจะสามารถแก้ปัญหาทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อนได้ นอกจากนี้นโยบายที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เข้าหากลุ่มที่มีโอกาสน้อยกว่า ผมให้ความสำคัญกับสถาบันอุดมศึกษาขนาดเล็ก ได้แก่ วิทยาลัยต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ สถาบันพลศึกษา วิทยาลัยพยาบาล วิทยาลัยเกษตรกรรม ซึ่งอยู่ในพื้นที่ของความขัดแย้ง เราทำงานร่วมกันกับเขา พัฒนาหน่วยงานเหล่านั้นให้มีสมรรถนะทางวิชาการและสมรรถนะทางวัฒนธรรม เขาช่วยชาวบ้านได้มากกว่าเรา เพราะเขาอยู่กับชาวบ้านโดยตรง ยิ่งเขาช่วยได้มากเท่าไรสังคมในพื้นที่ยิ่งร่มเย็นลงเท่านั้น คณะศึกษาศาสตร์เป็นคณะที่ผมทำงานด้านนี้ด้วยมากที่สุด เรามีหน้าที่ผลิตครู และครูก็เป็นเป้าหมายที่ถูกโจมตีบ่อยเนื่องจากถูกเห็นว่าเป็นสัญลักษณ์ของการรุกรานทางวัฒนธรรมที่ชาวสยามต้องการครอบงำขามลายู

โครงการหนึ่งของคณะศึกษาศาสตร์ที่ได้ผลดี คือ ชุดโครงการการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม มีกลุ่มอาจารย์เข้าร่วมสร้างเทคนิคการเรียนการสอนต่าง ๆ เช่น ดนตรี นิทาน และงานศิลปะ ให้แก่นักเรียนสองวัฒนธรรมเรียนในโรงเรียนเดียวกันได้ ชุดโครงการนี้ทำให้ได้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย เมื่อได้ผลงานเราก็จัดอบรมการเขียนรายงานลงวารสาร อาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ได้นำผลการศึกษาเหล่านี้ไปตีพิมพ์และนำเสนอที่ต่างประเทศ เป็นที่สนใจของวงการการศึกษาที่ใช้พหุวัฒนธรรมสร้างสันติภาพ และที่สำคัญกว่านั้น คือ ทางคณะ ฯ จัดอบรมครูภายในพื้นที่นบร้อยโรงเรียน โดยได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุนต่าง ๆ ถ้าโครงการเหล่านี้ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและได้ผล ไฟต์น่าจะเย็นลงบ้าง

เรื่องสุดท้ายที่จะเล่าสู่กันฟังที่เกี่ยวกับไฟต์และก็เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วย คือ โครงการอาเจห์ จังหวัดอาเจห์เป็นจังหวัดตะวันตกสุดของประเทศอินโดนีเซีย มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ การเมืองและเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นจุดขึ้นบกจุดแรกของเรือสินค้าจากมหาสมุทรอินเดียไปจีน ดังกล่าวในตอนต้นแล้วว่าอินโดนีเซียมีชาติพันธุ์มากมายเนื่องจากเป็นเกาะ อาเจห์ก็มีชาติพันธุ์หลากหลายเหมือนกันเนื่องจากเป็นทางผ่านของชนหลายชาติ แต่ปรากฏว่าคนเหล่านี้มีกระบวนการสร้างผู้นำ ทำให้พื้นที่นี้มีความเป็นท้องถิ่นนิยมสูง (คล้าย ๆ คนปักขไต้) อาเจห์เป็นเมืองขึ้นของดัชชียูนานแต่ก็ต่อสู้ดิ้นรนอย่างมาก ในที่สุดก็เข้าร่วมกับอินโดนีเซียทำสงครามขับไล่ดัชท์พอมีสงครามโลกครั้งที่สองก็ด้วยการรบกับญี่ปุ่น หลังสงครามสงบ อาเจห์เป็นส่วนหนึ่งของอินโดนีเซีย ความไม่พอใจเกิดขึ้นมากในยุครัฐบาลเผด็จการทหาร เมื่ออินโดนีเซียให้สัมปทานการขุดเจาะแก๊สที่อาเจห์คืนให้เจ้าของพื้นที่น้อยมาก ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์กับปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรทำให้เกิด

สงครามขนาดใหญ่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 มีคนตายจากสงครามราว 12,000 คน ในปี 2547 เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ตามด้วยคลื่นสึนามิ มีคนตายอีกราวสองแสนคน คู่สู้รบทั้งสองฝ่ายจึงหันมาเจรจาปรองดองกันได้สำเร็จ

เนื่องจากผมคุ้นเคยเข้าออกอินโดนีเซียบ่อย ปัญหาของอินโดนีเซียที่จังหวัดรอบนอก เช่น อาเจห์ ปาปัว และติมอร์ตะวันออก ต้องการแยกตัวออกไปเป็นปัญหาที่น่าสนใจ รัฐต่าง ๆ ในโลก มักจะถูกมารวมกันด้วยอำนาจทางการเมือง และการแยกตัวออกไปด้วยกระบวนการทางเศรษฐกิจและการเมือง ปี 1990 สหภาพโซเวียตแตกกระสานซ่านเซ็นและรัฐเล็กรัฐน้อยกลับมารบกับรัสเซีย ในทางตรงกันข้ามยุโรปตะวันตกกลับพยายามรวมกันเป็นสหภาพยุโรป เพื่อแข่งกับสหรัฐและญี่ปุ่น นอกจากอินโดนีเซียแล้ว เพื่อนบ้านฝั่งตะวันตกของเรา คือพม่าก็มีปัญหาเรื้อรังเรื่องชนกลุ่มน้อย ของเราเองก็มีปัญหาเรื่องสามจังหวัดนี้แหละ

คนที่เข้าป่าในยุคเดือนตุลาก็จะรู้ว่าเรามีอายุน้อยลาว อายน้องเวียดนาม และเงินหนุนหลังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ช่วยฝึกทหารให้

ขณะที่รัฐบาลทหารของไทยส่งทหารไปช่วยอเมริกันรบในเวียดนามเพื่อรักษาสภาพรัฐบาลหุ่นเชิด เพื่อนบ้านที่ตกอยู่ในสภาพเดียวกันก็ต้องช่วยกัน ถ้าทฤษฎีนี้ถูกต้อง กองกำลังอาเจห์ต่อต้านอินโดนีเซียกับกองกำลังต่อต้านรัฐสยามในปัตตานีก็ต้องร่วมมือกัน

กองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย (ทปท.) และเวียดนามก็ใช้พื้นที่จรรยาของ ทปท. เข้าจารกรรมล้วงความลับฐานทัพอเมริกันในไทย ขณะที่รัฐบาลทหารของไทยส่งทหารไปช่วยอเมริกันรบในเวียดนามเพื่อรักษาภาพรัฐบาลหุ่นเชิด เพื่อนบ้านที่ตกอยู่ในสภาพเดียวกันก็ต้องช่วยกัน ถ้าทฤษฎีนี้ถูกต้อง กองกำลังอาजेห์ต่อต้านอินโดนีเซียกับกองกำลังต่อต้านรัฐสยามในปัตตานีก็ต้องร่วมมือกัน

การเปลี่ยนแปลงของสงครามในอาजेห์เป็นโอกาสอย่างหนึ่งของกระบวนการสร้างสันติภาพของสามจังหวัดไทย ผมติดต่อตัวแทนมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอินโดนีเซีย ขอความช่วยเหลือให้เขาหาคนช่วยให้ผมเข้าไปสร้างเครือข่ายในอาजेห์ให้ได้ กลางเดือนธันวาคม 2548 ก่อนครบรอบหนึ่งปีสึนามิ ในวันทำพิธีสงบศึกตัดปิ่นในอาजेห์ กองทัพไทยร่วมกับกองกำลังรักษาสันติภาพซึ่งนำโดยฟินแลนด์อยู่ที่นี่ ผมและพรรคพวกคือ อาจารย์อุไร หัตถกิจ จากคณะพยาบาลศาสตร์ ม.อ. และอาจารย์มัสลัน มาหะมัด จากวิทยาลัยอิสลามยะลา ก็ถึงอาजेห์เป็นครั้งแรก

อาจารย์อุไรเคยสอนนักศึกษาพยาบาลจากอาजेห์ก่อนที่จะเกิดสงครามกลางเมือง อาจารย์มัสลันเป็นชาวมะลายูมุสลิมบ้านอยู่จังหวัดนราธิวาส ผ่านการศึกษาขั้นสูงทั้งในระบบของไทยและในระบบอาหรับและอยากเห็นสันติภาพในชายแดนใต้ พอไปกินข้าวด้วยกันพอค้าขายข้าวผัดรู้ว่าพวกเรามาจากปัตตานีก็ทักทายและบอกว่าเขาเคยเข้าไปชนอาวุธแถวนั้น ถ้าอาจารย์มัสลันไม่ได้ไปด้วยไหนเลยเราจะเจอความจริงจากปากของชาวบ้านอาजेห์ เมื่อรู้ว่าทฤษฎีช่วยเหลือกันทางการทหารของผมถูกต้อง ผมยิ่งมั่นใจว่าการช่วยกันสร้างสันติภาพก็น่าจะทำได้

คืนแรกเราพักในโรงแรมที่เพิ่งซ่อมแซมความเสียหายจากคลื่นยักษ์ ยังไม่เรียบร้อย สภาพทุลักทุเลมาก วันรุ่งขึ้นเราก็ได้พบกับศิษย์เก่าของอาจารย์ อู๋อยู่ที่คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก้าวล้ำ สองสามวันหลังจากสำรวจสภาพความเสียหายของอาเจห์ ผมก็เริ่มเขียนโครงการความร่วมมือระหว่าง ม.อ. กับมหาวิทยาลัยแห่งนั้นที่พื้นบ้านของพยาบาลศิษย์เก่า ม.อ. คนนั้น จากนั้นก็ส่งไปขอทุนจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ได้สำเร็จ กิจกรรมความร่วมมือมีสามด้าน ประการแรก คือ การสนับสนุนการเดินทางแลกเปลี่ยน เยี่ยมเยือนไปมาทั้งสองฝ่ายในหลาย ๆ ระดับ ประการที่สอง คือ ทุนการศึกษา ให้อาจารย์พยาบาลจากอาเจห์มาเรียนใน ม.อ. ประการที่สาม คือ การพัฒนาชุมชนชนบทในอาเจห์โดยอาศัยบัณฑิตพยาบาลคล้าย ๆ กับ บอ. มอ. ของเราที่เล่ามาแล้ว ต่อมาผมได้ทุนเพิ่มเติมจากมูลนิธิโรเบิร์ต-วูด-จอห์นสันเพิ่มเติมอีกเพื่อขยายกิจกรรมความร่วมมือที่มีอยู่

สี่ห้าปีที่ผ่านมาโครงการอาเจห์เป็นไปด้วยดีมาก มีการแลกเปลี่ยน ตั้งแต่ระดับอธิการบดี อาจารย์ วิทยากรจากต่างมหาวิทยาลัย นักศึกษา บัณฑิต อาสา จนถึงประชาชนชาวบ้านทั้งสองฝ่าย ชาวอาเจห์เข้ามาเยี่ยมเรา ได้เข้า ชุมชนเห็นกิจกรรมบัณฑิตอาสาและ ศวชต. ตลอดจนเยี่ยมเยียนผู้ป่วยที่บาดเจ็บจากความรุนแรง เขาเห็นว่าประเทศไทยดูแลผู้ได้รับผลกระทบดีมาก ทางเราก็เข้าใจอาเจห์ดี ความหวาดระแวงต่าง ๆ ค่อย ๆ หายไป ในปีนี้ทาง ผู้ว่าราชการจังหวัดอาเจห์ขอให้ทาง ม.อ. ช่วยเหลือพัฒนาจังหวัดนั้นเป็นการใหญ่ เมื่อเริ่มโครงการนักศึกษาพยาบาลอาเจห์มาเรียน ม.อ. โดยทุนที่ผมหามา

ปัจจุบันเขามาด้วยทุนของอาเจห์เอง ความสำเร็จของโครงการนี้ทำให้พวกเรามีกำลังใจในการทำงานต่าง ๆ เพิ่มขึ้นไปอีก

ท่านอาจารย์และท่านผู้ฟังการบรรยายครับ ผมได้บรรยายครบสามเรื่องตามที่สัญญาไว้ จากการสร้างตนเองทางวิชาการเป็นการสร้างสถาบัน และเป็นสถาบันที่เลี้ยงในระดับนานาชาติ การสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ และการแก้ปัญหาระยะยาวของจังหวัดชายแดนใต้ อยากรจะทบทวนความเห็นของผมอีกครั้งว่าความสำเร็จหลายอย่างที่เล่ามานี้ น่าจะมาจากกรียดกุ่มหลักคิดประยุกต์ในการทำงาน การบริหารแบบอู่เหวยทำให้อำนาจเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญ การทำงานที่ทำท่ายและยากลำบากเป็นการพัฒนาคุณค่าในชีวิต ทำให้รู้ว่าจะอยู่เพื่ออะไรและจะเสี่ยงเพื่ออะไร การเรียนรู้และปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นสมรรถนะที่อยากฝากให้น้อง ๆ ฝึกฝนไว้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ผมมีความสุขตลอดสามสิบปีที่สองของชีวิต ซึ่งเป็นสามสิบปีแห่งวิชาการ

สุดท้ายนี้ ผมขอกราบขอบพระคุณอาจารย์อรรถสิทธิ์อีกครั้ง ที่ได้ชวนผมมาเล่าประสบการณ์ให้พวกเราฟัง ผมขอบคุณและขอประกาศกิตติกรรมว่าผลงานต่าง ๆ เป็นผลงานร่วมกันของทีมงานหลายทีม ซึ่งผมเข้าไปทำงานด้วยในช่วงเวลาและสถานที่ต่าง ๆ ขอให้พวกเราผู้ฟังและผู้อ่านหนังสือเล่มนี้จึงมีความสุข สร้างสันติในใจตนเองเพื่อสังคมที่ดีขึ้นในอนาคต

“อย่ารู้มาก บากหนึ แต่ที่ง่าย
ที่ไหนดนึก หักกาย เข้าหาบหาม....”